

VUOROVAIKUTUKSEN JA
SOSIAALISEN OPPIMISEN
MERKITYS ASIAKIRJOJEN
ARVONMÄÄRITYKSESSÄ

Tapaustutkimus

Sanna Mäenpää

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Informaatiotutkimus ja
interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2017

TAMPEREEN YLIOPISTO
Viestintätieteiden tiedekunta
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

MÄENPÄÄ, SANNA: Vuorovaikutuksen ja sosiaalisen oppimisen merkitys asiakirjojen arvonmäärityksessä. Tapaustutkimus
Pro gradu -tutkielma, 63 s., 2 liites.

Huhtikuu 2017

Tutkimuksessa selvitettiin, miten arkistoammattilaiset vuorovaikutuksessa ratkaisevat asiakirjojen arvonmääritykseen liittyviä ongelmia ja miten he kokevat arvonmäärityksen. Tutkimushypoteesina oli, että asiakirjojen arvonmäärityksessä syntyvät ongelmatilanteet voidaan ratkaista vuorovaikutuksen keinoin ja arkistojen taannehtivaa seulontatyötä tukea arkistoviranomaisten, arkistonhoitajien ja organisaation muiden asian tuntijoiden välisellä yhteistyöllä.

Tutkimuksessa viitattiin arvonmääritysteorioiden lisäksi informaatiotutkimuksen ja sosiaalisen oppimisen teorioihin. Vaikka arvonmääritys on yksi arkistotieteen keskeisimmistä osa-alueista, sen käytäntöjen tieteellinen tutkimus on ollut alalla vähäistä. Sen sijaan esimerkiksi organisaatioiden tietämyksenhallintaa on tutkittu kotimaisessa ja kansainvälisessä tutkimuskentässä runsaasti.

Tutkimusmetodina hyödynnettiin kvalitatiivista analyysia. Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla ja sitä tarkasteltiin organisaation tietämyksenhallinnan ja erilaisten vuorovaikutuskeinojen näkökulmasta.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että organisaation tietämyksenhallinnan merkitystä osana onnistunutta asiakirjojen arvonmääritystä pidetään vähäisenä. Yksin tekemisen kulttuuri on vahva. Vuorovaikutus ja tiedon jakaminen ovat arkistonhoitajan näkökulmasta yksipuolinen prosessi, jolloin sosiaalista oppimista ei tapahdu ja asiakirjahallintaan liittyvien rutii-
nien kehittäminen toimintatasolla on haasteellista. Seurauksena arkistojen taannehtiva seulonta pitkittyy ja voi pidemmällä aikavälillä johtaa päätearkistojen tilanhallinnan ja tietopalvelun laadun heikkenemiseen.

Tutkimuksen tulokset nostavat esille myös arkistonhoitajien työssä jaksamiseen ja ammatillisen osaamisen ja mielenkiinnon ylläpitämiseen liittyvät tekijät. Organisaation tietojohtamisella on vaikutusta siihen, miten työntekijät sitoutetaan yhteiseen ja yhtenäiseen asiakirjahallintaan ja asiakirjahallinnan kehittämiseen.

Avainsanat: arkistot, seulonta, arvonmääritys, sosiaalinen oppiminen, tietämyksenhallinta, vuorovaikutus

Esipuhe

Tämän pro gradu -tutkielman parissa vierähti kolme vuotta perheen arkiaskareiden, päivätyön ja muun opiskelun ohessa. Onneksi en taivaltanut opintomatkaani yksin.

Kiitos työnantajalle ja työkavereille ymmärryksestä ja avusta tutkimusaineiston keräämisessä sekä ohjaaja Pekka Henttoselle ja syksyn 2014 seminaariryhmäläisille kaikesta saamastani palautteesta, tuesta ja kannustuksesta.

Lämmin kiitos Petelle myötäelämisestä ja viisaista sanoista ja Ainolle ja Marikalle vertaistuesta ja tsempeistä.

Erityisesti haluan muistaa Paulaa, joka vuonna 2010 johdatteli minut ensimmäisen kerran arkistojen maailmaan ja kärsivällisesti ohjasi ja opasti vasta-alkajaa.

Kiitos!

Porissa 15.4.2017

Sanna Mäenpää

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUKSELLINEN VIITEKEHYS.....	3
	2.1 Arkistotieteen keskeiset käsitteet.....	3
	2.2 Informaatiotutkimuksen keskeiset käsitteet	7
	2.3 Sosiaalisen oppimisen keskeiset käsitteet	13
3	KIRJALLISUUSKATSAUS.....	16
	3.1 Informaatiotutkimuksen teoriat	16
	3.2 Sosiaalisen oppimisen teoriat	21
	3.3 Arvonmäärittysteoriat.....	26
	3.4 Suomalaisen seulonnan historia.....	28
	3.5 Kirjallisuutta vuorovaikutteisesta seulonnasta	32
4	TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT	36
	4.1 Tutkimuskysymykset	36
	4.2 Tutkimusorganisaatio	37
	4.3 Tutkimusaineiston kerääminen ja analyysi.....	37
5	TUTKIMUSTULOKSET	39
	5.1 Ajatuksia ja ensikokemuksia arkistosta.....	39
	5.1.1 Asenteet ja odotukset.....	39
	5.1.2 Arkistoon perehtyminen ja seulomaan oppiminen	40
	5.2 Käsitteet seulonnasta ja arvonmäärittämisestä	42
	5.2.1 Seulontaprosessin kuvailu vaikeaa	42
	5.2.2 Ajatuksia paperiarkistojen järjestämisestä	43
	5.3 Vuorovaikutuksen merkitys seulonnassa	44
	5.3.1 Yhteistyöstä lisää varmuutta	44
	5.3.2 Ohjeistusten ja määräysten hyödyntäminen	47
	5.4 Tietämyksenhallinta ja tiedon jäsentäminen.....	48
	5.5 Oman tietämyksen jakaminen.....	50
	5.6 Ajatuksia koulutuksesta ja työssä onnistumisesta.....	50
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	52
7	POHDINTAA.....	57
	LÄHTEET	58
	LIITE	
	Haastattelukysymykset	

KUVAT JA KAAVIOT

KUVA 1.	Tiedon arvoketju (Value Chain of Information)	s. 9
KAAVIO 2.	Tiedonhankintaprosessi (Carol C. Kuhlthau)	s. 17
KUVA 3.	Sense-Making -teoria (Brenda Dervin)	s. 19
KUVA 4.	Tiedon jakamisen sykli (Huysman ja de Wit)	s. 21
KAAVIO 5.	Tiedonluomisprosessit (Nonaka ja Takeuchi)	s. 24

1 JOHDANTO

Arkistointi, arkistojen järjestäminen ja seulonta ovat perinteisiä arkistohoidollisia tehtäviä, joihin myös asiakirjojen *arvonmääritys* keskeisenä osa-alueena kuuluu. Järjestämistyön edetessä tullaan yleensä aina vaiheeseen, jossa pohditaan, mitä asiakirjoja on syytä vielä säilyttää ja miksi ja mitä asiakirjoja voidaan jo hävittää. Erityisesti epäjärjestykseen joutuneen aineiston *taannehtivassa seulonnassa* valinnan merkitys korostuu. Mitä yksittäinen työhuoneesta tai arkistosta löytynyt asiakirja merkitsee arkistonmuodostajan ja sen koko arkiston kannalta? Kuinka kauan asiakirjaa tulisi säilyttää ja kuka sitä tarvitsee – vai tarvitseeko kukaan? Lisäksi voidaan pohtia, miten asiakirja palvelee yhteiskunnallisia ja tutkimuksellisia tarpeita. Arvonmääritykseen liittyvä päätös ei siis voi perustua pelkästään arkistohoitajan henkilökohtaisiin arvoihin ja mieltymyksiin, vaan seulontapäätöstä tehdessä on huomioitava myös historia, arkistonmuodostajan hallinnollinen ja toiminnallinen konteksti sekä asiakkaan lailla säädetty oikeusturva ja muut viranomaisten laatimat säädökset.

Paperimuodossa olevan aineiston määrä suomalaisissa organisaatioissa on yhä mittava eivätkä sähköisten asianhallintajärjestelmien kehitystyö ja toimintatapojen yhtenäistämiseen ja selkiyttämiseen liittyvät toimenpiteet sellaisenaan tuo helpotusta arkistojen järjestämiseen. Resurssipulan lisäksi erilaiset arvonmääritykseen liittyvät periaatteet ja näkökulmat tekevät työstä haasteellista. Jos arkistonmuodostussuunnitelmien päivittämisestä on jo aikaa ja asiakirjojen säilytysaikoihin liittyviä ohjeistuksia tarjolla rajallisesti, asiakirjojen seulonta yksin, omien tottumusten ja tulkinnan varassa, voi muodostaa ylitsepääsemättömän kynnyksen kokeellekin arkistohoitajalle. Tällöin seulonnan aloittaminen ja loppuunsaattaminen pitkittyvät, vaikka tarve arkistojen järjestämiselle olisikin akuutti. Useimmiten massiivinen seulonta aloitetaan vasta organisaatiomuutoksen yhteydessä, kun hallintoa uudistetaan, asianhallintajärjestelmiä ja operatiivisia tietojärjestelmiä kartoitetaan tai kun uusia toimintoja ja arkistomuuttoa suunnitellaan. Tämä osoittaa, että taannehtiva seulonta on keskeinen osa minkä tahansa organisaation toimintaa.

Asiakirjojen taannehtiva seulonta on organisaatiosta ja sen tilanteesta riippumatta monivaiheinen prosessi, ja niin siihen kannattaa lähtötilanteessa myös suhtautua. Arkistonhoitajalta vaaditaan viitseliäisyyttä ja sinnikkyyttä ja johdolta ymmärrystä, joustoa ja luottamusta. Tehtävän ainutkertaisuudesta huolimatta arkistonhoitaja jätetään kuitenkin usein yksin valintojensa kanssa.

Millä keinoin arkistohoidollista osaamista ja motivaatiota voidaan nykytilanteessa kehittää ja tukea? Miten arkistoammattilaiset voivat itse vaikuttaa arvonmäärityksen lopputulokseen? Tässä tutkimuksessa aihetta pohditaan organisaatioiden *tietämyksenhallinnan* näkökulmasta. Vaikka arkistonhoitajilla keskimäärin on ainakin jonkin verran työn ohessa hankittua seulontakokemusta, profession sosiaalisesta ulottuvuudesta ja verkostoitumisen merkityksestä ei ole kotimaista tutkimusnäyttöä käytännössä lainkaan. Silti aihe on tärkeä. Osaamisen jakaminen ja yhdessä oppiminen voivat toimia ratkaisevana tekijänä seulonnan aloittamisessa ja kantavana voimana läpi koko seulontaprosessin. Tutkimuksessa selvitetään, onko vuorovaikutuksen merkitys suomalaisessa arkistotyössä laajemminkin tunnistettu ilmiö ja miten ammatillinen vuorovaikutus seulontatyössä ilmenee.

Johdannon jälkeen toisessa pääluvussa rajataan tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja määritetään keskeiset käsitteet. Kolmannessa pääluvussa luodaan katsaus arkistotieteen, informaatiotutkimuksen ja sosiaalisen oppimisen teorioihin ja kirjallisuuteen ja tarkastellaan lisäksi suomalaisen seulonnan historiaa tietämyksenhallinnan näkökulmasta. Neljännessä pääluvussa keskitytään tutkimuskysymysten asetteluun ja tutkimusmenetelmään ja esitellään tapausorganisaatio. Viidennessä pääluvussa kerättyä tutkimusaineistoa analysoidaan kvalitatiivisin menetelmin. Keskeiset johtopäätökset kokoavassa viimeisessä pääluvussa pohditaan, miten saadut tulokset sijoittuvat vallalla olevaan tutkimuskenttään, missä määrin tuloksia voidaan hyödyntää käytännön työssä ja onko aiheen jatkotutkimus arkistokentässä mielekästä.

2 TUTKIMUKSELLINEN VIITEKEHYS

2.1 Arkistotieteen keskeiset käsitteet

Arkistotiede syntyi 1800-luvulla, jolloin asiakirjoja alettiin säilyttää myös tutkimusta varten ja arkistot avattiin historiantutkijoille. Vuonna 1898 hollantilaiset Samuel Muller, Johan A. Feith ja Robert Fruin julkaisivat arkistojen järjestämistä ja kuvailua käsittelevän käsikirjan *Handleiding voor het Ordenen et Beschrijven van Archieven*, joka levisi 1900-luvun alussa nopeasti arkistotyön tueksi ympäri Eurooppaa. Käsikirja esitteli muun muassa 1700-luvun Tanskassa hyödynnetyn *provenienssiperiaatteen*, jonka mukaan arkistonmuodostajan toiminnassa syntyneitä aineistoja ei pidä sekoittaa muiden arkistojen kanssa eikä asiakirjojen alkuperäistä järjestystä, *provenienssia*, muuttaa. Niin ikä 1800-luvun Pariisissa arkistojen kunnioittaminen (*respect des fonds*) ja Preussin valtionarkistossa *Strukturprinzip* ottivat kantaa arkistojen luonnollisen järjestyksen säilyttämiseen. (Henttonen 2015, 56-58.)

Arkistojen ja niiden luonnollisen järjestyksen säilyttämisen puolesta käydään keskustelua tänäkin päivänä, mutta erityisesti asiakirjojen määrän supistamiseen tähtääviin toimenpiteisiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Seulonnalla tarkoitetaan paitsi asiakirjojen järjestämistä myös niiden määräaikaisen säilytysajan ja säilytystavan määrittämistä sekä hävittämistä käytännössä. Organisaatiossa, jossa seulontaa on tehty vähän tai ei lainkaan, säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyviä toimenpiteitä edeltää usein työläämpi *säilytysaikasuunnittelu*, joka voidaan toteuttaa esimerkiksi *asiakirjakartoituksina*. (Valtonen 2015, 98, 110.)

Ennakkoseulonnalla tarkoitetaan asiakirjatietojen säilytysajan ja -tavan määrittelyä jo niiden suunnittelu- ja syntyvaiheessa. Ennakkoseulonta vaatii monipuolista asiantuntemusta organisaation tehtävistä ja toimintaprosesseista ja toiminnassa syntyvistä asiakirjallisista tiedoista. Taannehtivalla seulonnalla tarkoitetaan arkistossa olevien asiakirjatietojen jälkikä-

teen tapahtuvaa seulontaa. Taannehtiva seulonta on monivaiheinen prosessi, jossa pyritään supistamaan asiakirjojen määrää jakamalla aineisto pysyvästi säilytettäviin ja määräajan säilytettäviin asiakirjoihin. Valinnan tulee perustua asiakirjalle annettuun arvoon, joka ilmenee useimmiten asiakirjan tietosisällöstä ja sen toiminnallisesta yhteydestä muihin asiakirjoihin. Valinnan jälkeen keskeiseksi ja tärkeäksi koettu aineisto arkistoidaan pysyvästi ja määräajan säilytettävä aineisto jätetään määräaikaan säilytykseen tai hävitetään. Erityisesti yhdysvaltalaisessa ja australialaisessa arkistoalan keskustelussa arvonmääritys korostuu intellektuaalisena ja iteratiivisena prosessina, jossa erilaiset seulonnan vaiheet toistuvat säännöllisesti alkaen asiakirjatasolta ja ulottuen aina arkistonmuodostajan ja arkistokokoelman tasolle asti. Seulonnassa tärkeintä onkin kokonaisuuksien hahmottaminen. Huomioon on otettava asiakirjan sisältö, rakenne ja tehtävä sekä organisaation laajempi toiminnallinen konteksti. (Schaefer & Bunde 2013, 16-17, 63; Lämsä 2012; 11.)

Taannehtivan seulonnan käsite on monitulkintainen. Arvonmäärityksellisten kysymysten lisäksi voidaan pohtia, tarkoitetaanko taannehtivalla seulonnalla organisaatioiden arkistonmuodostussuunnitelmien soveltamista seulontatyön yhteydessä vai vanhan aineiston seulomista täysin ilman arkistonmuodostussuunnitelmia. Jälkimmäinen on raskaampi tapa seuloa vuosien aikana syntynyttä aineistoa, sillä ilman olemassa olevia ohjeistuksia arvonmääritysratkaisut on tehtävä seulonnan yhteydessä, niin ikään taannehtivasti. Erityisesti pienemmissä kuntaorganisaatioissa *taannehtiva arvonmääritys* seulontatyön yhteydessä voi usein olla ainoa vaihtoehto, sillä resurssit asiakirjahallinnan kehittämiseen ja arkistonmuodostussuunnitelmien laatimiseen ja päivittämiseen ovat todennäköisesti olleet vähäiset.

Käytännön työssä asiakirjojen järjestäminen, arkistointi ja hävittäminen lomittuvat toisiinsa, mutta lähemmin tarkasteltuna niillä on oma aikansa ja paikkansa asiakirjojen elinkaaren eri vaiheissa. Australialaisessa asiakirjahallinnossa arvonmääritys ymmärretään kokonaisvaltaisena, koko

asianhallinnan ja asiakirjojen elinkaaren kattavana prosessina, jolloin puhutaan *ennakoivasta arvonmäärittämisestä*. Suomessa Arkistolaitoksen ohjeistuksissa painotetaan myös asiakirjatiedon *elinkaarihallintaa*, mutta meillä aineistojen luotettava supistaminen ja asiakirjojen tiedollisen sisällön merkitys korostuvat. (Ks. Valtonen 2015, 97; Suomen standardisointiliitto SFS-ISO 15489-1; 16.)

Arvonmäärittäminen on seulonnan perusta ja osaprosessi, jossa organisaation hallussa olevalle asiakirjalle määritetään säilytysaika. Viranomaisien ja arkistonmuodostajan ajantasaisten *seulontaperiaatteiden*, kuten toimintaohjeiden, määräysten ja päätösten, avulla asiakirjat määrätään pysyvään tai määräajaiseen säilytykseen ja samalla päätetään niiden hävittämisestä, säilytysmuodosta ja mahdollisesta migraatiosuunnitelmasta. Arvonmäärittäminen synonyyminä pidetään usein *valintaa*, johon ei kuitenkaan liitetä vastaavaa intellektuaalista päätöksentekopolitiikkaa. Muita läheisiä käsitteitä ovat *hankinta*, *kerääminen* ja *dokumentointi*. Arvonmäärittäminen voidaan tulkita myös periaatteelliseksi linjaukseksi tai keskusteluksi. (Ks. Valtonen 2015, 93, 96-97; Craig 2004, 82-84.)

Jotta vanhat asiakirjat ja niiden arvo voidaan määrittää luotettavasti, arvonmäärittäminen edeltää usein monivaiheinen arkiston järjestämistyö, jossa perehdytään arkistonmuodostajan toimintaan ja historiaan ja pyritään samalla säilyttämään aineiston senhetkinen fyysinen järjestys tai tukemaan sitä muulla, jo olemassa olevalla arkistokaavalla. (Pohjola & Hakala 2003, 11-15.) Yhdysvaltalainen arkistonhoitaja J. Gordon Daines III on tutkinut analogisten asiakirjojen seulontaan ja digitointiin liittyviä prosesseja ja hänen mukaansa asiakirjojen järjestämiseen voivat kuulua esimerkiksi seuraavat työvaiheet¹:

¹ Prosessin työvaiheet on mukailen lainattu Kathleen D. Roen (2005) teosta "Arranging and Describing Archives and Manuscripts", The Society of American Archivists.

1. Aineiston kerääminen
2. Aineistoa koskevan kontekstuaalisen tiedon kerääminen
3. Aineiston kunnon ja konservoinnin tarpeen arviointi
4. Työsuunnitelman luominen
5. Aineiston järjestäminen
6. Kuvailu
7. Luettelointi

Työvaiheita voidaan lisätä tai jakaa useampiin eri välivaiheisiin, jos arkistonhoitaja katsoo sen aineiston tarkemman hahmottamisen ja hallinnan kannalta tarpeelliseksi. (Daines III 2013, 100-101.)

Kun aineiston seulonnassa edetään arvonmääritykseen ja säilytysaikojen määrittämiseen, prosessiin liittyvät mukaan erilaiset arkistoteoreettiset näkökulmat ja *arvonmäärityskriteerit*. Arvonmäärityskriteerit voivat olla strukturaalisia eli arkistonmuodostajan hallintoon ja toimivaltaan liittyviä kriteerejä tai funktionaalisia eli arkistonmuodostajan toimintaan, tehtäviin ja muihin aineistoihin liittyviä kriteerejä. Toisaalta asiakirjojen arvo voidaan määrittää myös niiden sisällön, iän ja muodon tai kysynnän ja käyttöasteen mukaan. Yhteiskunnallisia arvonmäärityskriteerejä ovat yhteisön oikeudelliset ja kulttuuriset tarpeet ja oikeudellisia arvonmäärityskriteerejä esimerkiksi asiakirjojen säädöstenmukaisuus ja todennettavuus. Nämä ja lukuisat muut lähestymistavat tekevät arvonmäärityksestä intellektuaalisesti haastavan tehtävän. Kuitenkin yksinkertaisimmillaan seulonta on vain ennalta asetettuihin säädöksiin ja ohjeistuksiin perustuvien valintojen tekemistä. (Cox 2000, 89; ks. Valtonen 2015, 100-101.)

Yhdysvalloissa arkistojen seulontaa on leimannut tehokkuusajattelu. Seulonnasta koituviiin kustannuksiin on kiinnitetty huomiota ja samalla on pyritty määrittämään aineistoille niiden konkreettinen arvo. Yhtenä keskeisenä arvonmäärityksen kriteerinä on pidetty tiedon kysyntää. Mitä kysyntämpää aineisto on, sitä suurempi arvo sillä on. Yhdysvaltalaisen arkistoteoreetikon T. R. Schellenbergin *arvonmääritystaksonomiassa* korostetaan asiakirjan informaatioisisältöä. Asiakirjan *primaariset arvot* liittyvät

arkistonmuodostajan omiin toiminnallisiin ja hallinnollisiin tarpeisiin eli tarpeisiin, joita varten asiakirjat on alun perin luotu. *Sekundaariset arvot* edustavat puolestaan asiakirjan tutkimuksellista arvoa, tietosisältöä ja *evidenssiä* eli todistusvoimaa. Schellenberg itse korosti asiakirjojen tutkimuksellista merkitystä ja piti sekundaarisia arvoja kaikkein tärkeimpinä. (Ks. Cox 2000, 88; Cook 1997, 27; Valtonen 2015, 101; Voutilainen 2015 139.)

Evidenssi eli asiakirjan todistusvoima mainitaan jo vuonna 1922 ilmestyneessä Hilary Jenkinsonin klassikkoteoksessa *A Manual for Archive Administration*. Myöhemmin 1950- ja 1960-luvulla myös Schellenberg teki käsitettä tutuksi, mutta vasta 2000-luvulla se alkoi esiintyä säännöllisesti arkistotutkimuksessa. Jos asiakirjalla on evidentialista merkitystä, sen alkuperäinen konteksti on todennettavissa. Tieto, jolla ei ole evidenssiä, ei siis ole asiakirja. Evidenssi ei kuitenkaan ole sama asia kuin *todistusarvo*, joka on sekin Schellenbergin arvonmääritysteorioissa esiintyvä käsite. Todistusarvon merkitys ei ole pysyvä; joko asiakirjalla on tai ei ole todistusarvoa riippuen siitä, missä yhteydessä sitä tarkastellaan.

Abstraktit ja tulkinnanvaraiset arvoluokittelut eivät ole pysyviä. Jos olisivat, seulonnan problematiikka ja arvonmäärityspolitiikka olisi yksinkertaista ja arvonmääritys vaivatonta. Seulonta voidaan tulkinnallisten ja organisaatioiden toiminnallisten eroavaisuuksien lisäksi kokea hankalaksi muistakin syistä. Säännökset ja ohjeistukset ovat voineet olla epäselviä tai toiminnan yhteydessä niitä ei ole noudatettu asianmukaisesti. Tällöin aineiston alkuperäinen provenienssi ja säilytysmuoto ovat voineet jäädä epäselviksi ja asiakirjalliset tiedot jakautua ajan kuluessa esimerkiksi paperiseen asiakirjaan, työpisteen verkkoasemalle ja sähköpostiin.

2.2 Informaatiotutkimuksen keskeiset käsitteet

Informaatiotutkimuksessa *data*, *informaatio* ja *tieto* ovat keskeisiä käsitteitä, ja tieto ja informaatio toistensa lähikäsitteitä. Yhdessä käsitteet

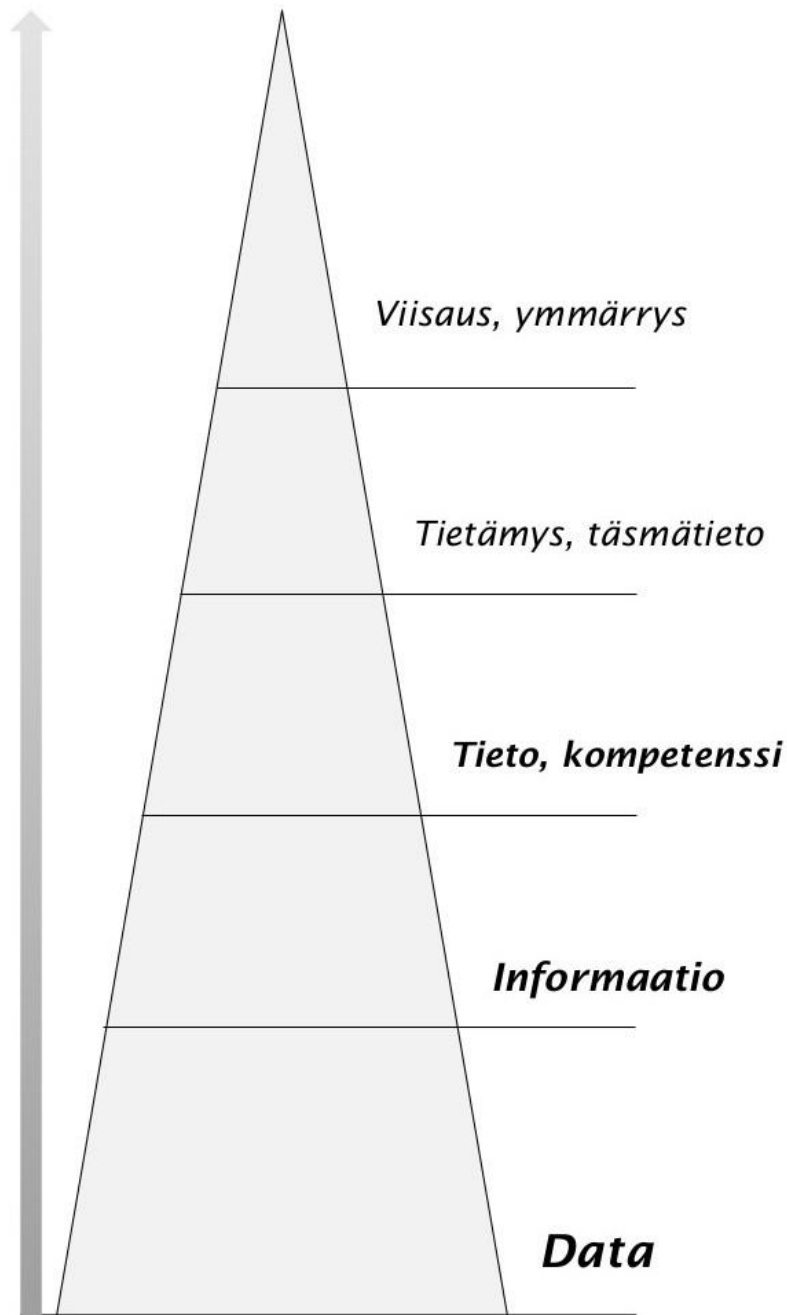
muodostavat *tiedon arvoketjun* (Value Chain of Information), jota kutsutaan myös *tiedon hierarkiaksi*.

Arvoketjussa datalla tarkoitetaan kontekstivapaita fyysisiä ja aistein havaittavia merkkejä ja symboleita, jotka voidaan välittää ihmiseltä toiselle huolimatta siitä, ovatko ne todenperäisiä vai eivät. Kun vastaanotamme ja tulkitsemme dataa, syntyy informaatiota, joka yhdessä aiemmin kerätyn kokemuksen ja ympäristön kanssa vaikuttaa ajattelutapaamme ja ymmärrykseemme ja *jalostuu* tiedoksi. Uusi tieto muokkaa kognitiivista rakennettamme ja ohjaa meitä toimimaan. Toiminnan ja oppimisen kautta tiedosta syntyy edelleen *tietämystä*, josta käytetään työyhteisöissä myös nimitystä asiantuntijuus². Tiedon jalostuneinta muotoa kutsutaan *viisaudeksi*. (Niiniluoto 1996, 34; Ma 2015, 6, 10-11.)

Riittävä saavutettu tietämys tukee monimutkaisten ratkaisujen hahmottamista ja mahdollistaa innovaatioiden kehittämisen ja toteuttamisen. Viisaudessa yhdistyvät puolestaan tietämys ja ympäristön ja sen arvojen kokonaisvaltainen ymmärrys. (Hicks et al 2006, 22.)

Tiedon arvoketjua tarkastellaan informaatiotutkimuksessa sekä *tiedon hankinnan* että *tiedon jakamisen* näkökulmasta. Voidaan esimerkiksi ajatella, että tiedon hakijan ja tiedon jakajan arvoketjut ovat keskenään käänteiset. Jälkimmäisessä tapauksessa tietoa voidaan prosessoida dataksi vasta, kun aiheesta on kerätty riittävä määrä tietämystä. Tällöin tiedon hierarkian perusta on tietämys, ei data. Perinteisessä tiedon arvoketjussa (ks. KUVA 1) datan määrä on aina kaikkein suuri ja mitä enemmän dataa sisäistetään, sitä varmemmin syntyy kontekstisidonnaista tietoa. (Tuomi 1999, 107-108; ks. Hicks et al 2006, 20-21.)

² Asiantuntijuus on kollektiivista, erikoistuneen tiedon omaksumista ja jakamista. Asiantuntijuudella voidaan tietämisen lisäksi viitata konkreettiseen tekemiseen, taitavaan toimintaan tai osaamiseen. (Ks. Peltola 2015, 172.)

KUVA 1. Tiedon arvoketju (mukaillen Tuomi 1999, 106; ks. Hicks et al 2006, 20)

Informaatiotutkimuksessa tiedonhankinnalla tarkoitetaan pääsääntöisesti painettujen ja elektronisten tiedonlähteiden mutta myös henkilölähteiden, kuten suullisten neuvojen ja mielipiteiden tietoista vastaanottamista ja hyödyntämistä. Tiedonhankinnan taustalla vaikuttaa aina *tiedontarve* eli tarve pyrkiä ratkaisemaan syntynyt ongelmatilanne. Tiedonhankintaa

seuraa *tiedonkäyttö* eli toiminta ja tavat, joilla yksilö tai ryhmä pyrkii ratkaisemaan ongelmatilanteen hankittua tietoa hyödyntäen. Vaikka tiedon ja informaation terminologiassa on tieteenalalla eroja, tiedonhankinta on terminä vakiintunut ja sitä voidaan pitää yhtenä oppimisen tyyppinä, jossa kerättyä tietoa hyödynnetään aiemmin hankittujen tietojen ja syntyneiden käsitysten muovaamiseen. (Ingwersen & Järvelin 2005, 38-46; ks. Savolainen 2010, 82, 91-95; ks. Savolainen & Kari 2008, 33, 35.)

Tiedontarve on tilannesidonnainen ilmiö, joka voi liittyä esimerkiksi arkielämän tai työelämän haasteiden ja ongelmien selättämiseen. Tässä tutkimuksessa tiedonhankintaa ja tiedontarvetta tarkastellaan organisaation ja ammatillisen oppimisen näkökulmasta. Organisaation toiminnalla ja siihen liittyvillä arvoilla, asenteilla ja normeilla on keskeinen vaikutus tiedontarpeen syntymiseen, mutta se, miten merkitykselliseksi yksilö itse kokee käsillä olevan tiedon, on yleensä merkittävin tiedontarpeen käynnistävä voima. Voimme esimerkiksi pohtia, edesauttaako tieto omaa oppimistamme vai helpottaako se muiden asettamiemme päämäärien ja tavoitteiden saavuttamisessa. Tarpeen sukulaistermit *halu*, *motiivi* ja *uskomus* viittaavat toimintaan ja tiedonhankintaan virittäviin tekijöihin, joita on tutkittu lähinnä psykologisen tutkimuksen piirissä. Kenties tiedontarpeen käsitteen analysointi onkin jäänyt informaatiotutkimuksessa vähäiseksi juuri siitä syystä, että sosiaaliin ja kulttuuriin tekijöihin liittyvää empiiristä tutkimusta on tehty tutkimuskentällä niukasti. (Ks. Savolainen 2010, 83-87.)

Tiedon aktiivisessa etsinnässä kysymykset pyritään rajaamaan mahdollisimman tiukasti, jolloin tarjolla olevat lähteet jäsentyvät ja johtavat tiedonhaun kannalta mahdollisimman hyvään lopputulokseen. Koska ihminen ja inhimillinen tiedontarve ovat tiedonhankinnassa keskeisessä asemassa, siihen liittyy aktiivisen ponnistelun lisäksi myös *affektiivisia* ulottuvuuksia. Ymmärryksen puutteesta syntyy epävarmuuden tunteita, joita voi seurata ahdistuneisuus, turhautuneisuus ja pelko. Tiedontarve, tie-

donhankinta ja hankitun tiedon jäsentäminen muodostavat yhdessä henkilökohtaisen prosessin, joka on psykososiaalisen luonteensa vuoksi hankalasti määriteltävissä. (Ks. Savolainen 2010, 106.)

Yksinkertaisimmillaan tietämyksenhallinta on tiedon jakamista verkostoissa ja yhteisöissä. Kyseessä on kollektiivinen prosessi, jossa yksilön hiljaista, henkilökohtaista tietoa jakamalla voidaan luoda *uutta tietoa* koko työyhteisön käyttöön. Tietämyksenhallinta onkin yksi organisaation toiminnan menestystekijöistä ja keskeinen käsite muun muassa yhteisöviestintää, tietojohdantaa ja organisaation tehokkuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Erityisesti *tietotyössä* organisaation sisäinen vuorovaikutus, johtaminen ja työtehtävien sisällön tukeminen nousevat suureen arvoon ja ovat avain *tietotyöläisen* henkilökohtaiseen onnistumiseen.³ (Ks. Hytönen 2005, 17, 78.)

Tietämyksenhallintaan liittyvä oppimisprosessi on haastava tutkimusaihe, sillä tietämys ja oppiminen ovat aina sidoksissa ihmisen henkilökohtaisiin arvoihin, tavoitteisiin ja opittuihin toimintatapoihin. Mitä suurempi organisaatio on kyseessä, todennäköisesti sitä enemmän sen työyhteisöissä on erilaisia tapoja käsitellä ja jakaa tietoa. Tietämystä voidaan hallita perinteisesti kasvotusten mutta nykyään myös erilaisten tietoteknisten alustojen ja sovellusten välityksellä. Tärkein edellytys tietämyksenhallinnalle on, että ihmisillä on mahdollisuus kohdata toisensa. Mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja tiedon jakamiseen voidaan tukea esimerkiksi fyysisillä työtilajärjestelyillä tai järjestelmien käyttöön liittyvällä koulutuksella. (Husman & de Wit 2002, 68, 96-97, 122; Suorsa 2012, 1-3.)

³ Tietotyö on työtä, jossa korostuvat tiedonhankintaan ja tiedon jakamiseen liittyvät prosessit. Tietotyöläinen käyttää suuren osan työajastaan tiedon prosessointiin. (Ks. Hytönen 2005, 7, 37.)

Vuorovaikutus liittyy keskeisesti tiedon siirtämisen ja tietämyksenhallinnan prosesseihin. Se esitetään usein vaihtoehtona yksisuuntaiselle viestinnän mallille, jossa tieto siirtyy määrättyä kanavaa pitkin viestin lähettäjältä viestin vastaanottajalle. Vuorovaikutuksen rinnalla tutkimuksessa käytetään myös *kommunikaation*, *keskustelun* ja *dialogin* käsitteitä. Olenaisinta on se, mitä tiedon siirtymisen aikana tapahtuu.

Yhteistoiminnallinen informaatiokäyttäytyminen (Collaborative Information Behaviour, CIB) kattaa tiedonhankinnan, tiedonhaun ja tiedonkäytön vuorovaikutuksen näkökulmasta. Käsitteellä avataan sitä, miten ihmiset toimivat yhdessä ymmärtääkseen tiedontarpeitaan ja löytääkseen ja käyttääkseen tarvitsemaansa tietoa. Yhteistoiminnallisessa informaatiokäyttäytymisessä korostuvat kahden tai useamman toimijan kommunikointi saman tehtävän äärellä. Kommunikoinnin ei ole välttämätöntä tapahtua samassa tilassa tai suunnitellusti. (Ks. Peltokangas 2015, 9-12.)

Scott D. N. Cook ja John Seely Brown määrittelevät tiedon ja tietämisen välillä tapahtuvan liikkeen keskusteluksi, joka synnyttää edelleen uutta tietoa. Keskustelu edustaa aktiivista muutosta mutta ei takaa sitä, että kaikki yhteisön sisällä ymmärtäisivät uuden tiedon samalla tavalla. Tieto ei ole pysyvää ja absoluuttista, vaan riippuvaista vastaanottajan taustasta, asenteista ja aiemmasta tietämyksestä. (Ks. Cook & Brown 1999, 53, 56; Suorsa 2012, 4, 9.)

Tietämys voidaan jakaa *eksplisiittiseen tietoon* ja *hiljaiseen tietoon*, jotka käsitteinä täydentävät toisiaan. Eksplisiittinen tieto on käsitteellistä sanoin ja numeroin esitettyä yleistä tietoa asioista, joka levitessään vastaanottajalta toiselle voi muuttua yksilön hiljaiseksi tiedoksi. Toisin kuin käsitteellinen tieto, hiljainen tieto tallentuu pitkäaikaisen toiminnan ja kokemusten kautta organisaatiossa työskenteleviin ihmisiin, jolloin se ilme-

nee osaamisena eli yksilön sisäistämänä käsitteellisenä tai kehollisena tietona.⁴ Hiljainen tieto on vaikeasti todennettavissa ja siksi sitä on ilman aktiivista kommunikointia hankalaa siirtää eteenpäin. (Ks. Poikela 2008, 64-65; Nonaka et al 2001, 14; ks. Niiniluoto 1996, 51.)

Koska tietämys syntyy vuorovaikutuksen ja tekemisen kautta, sosiaalisilla suhteilla on suuri merkitys organisaatioiden tietämyksenhallinnassa. Lisähaasteetta tuo informaatioteknologian kehitys ja tiedon jatkuva lisääntyminen. Teknologialla itsellään ei kuitenkaan ole keskeistä osaa tietämyksen jakamisessa, vaan sillä, millä tavalla teknologiaa hyödynnetään. Pohjimmiltaan tietämyksenhallinnassa on kyse organisaation vakiintuneista toimintatavoista, joissa osaamista joko tiedostaen tai tiedostamatta jaetaan, tallennetaan ja hyödynnetään. Myös näitä prosesseja voidaan tietoisesti kehittää ja parantaa. (Huysman & de Wit 2002, 15-18.)

Tietämys on osa *adaptiivista oppimisprosessia*, sillä pohjimmiltaan ihmiset ovat sisäsyntyisiä oppijoita. Tietämystä voidaan jakaa niin kasvokkain kuin teknologian välityksellä, mutta samalla on varmistettava, ettei avoin vuorovaikutus, luova oppimisprosessi ja uusien ideoiden syntyminen vaa-raannu. Kollektiivisesti hyväksyty ja jaettu tieto on tärkeää organisaatiolle. Jos uutta tietoa ei hyväksytä, se ei jakaannu organisaation käyttöön. Sosiaaliset verkostot ja yhdessä oppiminen ovat käytännön työn ja tietämyksenhallinnan kannalta tärkeitä. (Huysman & de Wit 2002, 36-37, 41; Blair 2002, 1026-1027; Senge 2006, 11-12, 223-225.)

2.3 Sosiaalisen oppimisen keskeiset käsitteet

Tiedonhankinnalla on suora yhteys *oppimiseen* ja *osaamiseen*, joka on välillistä tiedonhankintaa pitkäkestoisempi malli ongelmanratkaisuun. Kuitenkaan eksakteinkaan saatavilla oleva tieto ei sellaisenaan takaa uuden

⁴ Hiljaisesta tiedosta käytetään myös termejä *sanaton tieto* ja *ei-kielellinen tieto*.

ymmärtämistä tai ohjaa toimimaan toisin, sillä ilman ympäristöstä ja itsestä kumpuavaa *motivaatiota* eli sitoutumista tekemiseen ja oppimiseen ihminen ei irrationalisena ja psykososiaalisena yksilönä omaksu uutta tietoa. (Poikela 2008, 57, 63.)

Formaalissa oppimisessa tiedonlähde on jotain konkreettista, kuten painettu tai sähköisesti jaettu ammatillinen julkaisu. *Informaalissa oppimisessa* tiedonlähteenä voidaan hyödyntää läheistä ystävää tai kollegaa, jolloin oppimisprosessissa on mukana vuorovaikutus ja kokemuksellinen puoli. Informaalissa oppimisessa uuden tiedon syntyminen ja omaksuminen ei ole tehokasta, jos työparin, tiimin tai ryhmän keskinäisessä mentoiminnassa, palautteen antamisessa ja ohjaamisessa on puutteita tai jos oppimiseen sitoutumista ja vuorovaikutusta ei yhteisössä tunnisteta ja tueta riittävästi. (Garrick 1998, 18-19.)

Sosiaalinen oppiminen on oppimista vuorovaikutuksen kautta. Kyse on prosessista, jossa yksilö voi oppia ryhmän jäsenenä joko itsenäisesti ja toisten kanssa. *Organisaation oppimisessa* on kyse tiedon jakamisesta, jossa organisaation työntekijät jakavat ja muokkaavat jo olemassa olevaa tietoa yhteistyössä toistensa kanssa. (Ks. De Michelis 2001, 128; Huysman & de Wit 2002, 23, 30.)

Tarve oppimiselle voi saada kimmokkeen olemassa olevasta tiedosta, käydystä dialogista, annetuista *rooleista* ja niihin liittyvistä odotuksista, säännöistä ja rutiineista sekä toiminnan muutoksista ja ympäristöstä, jotka myös ohjaavat yksilöä tiedonhankinnassa. Tietoa voidaan hahmottaa ja omaksua monesta eri näkökulmasta ja hyödyntää *reflektiota* oppimisen välineenä. Reflektio on prosessi, jossa yksilö tulee tietoiseksi toiminta- ja ajattelutavoistaan ja peilaa niitä omiin kokemuksiinsa ja ympäristöönsä. Itsesäätelyn seurauksena syntyy uutta tietoa ja uusia näkökulmia. Jos ref-

lektio alkaa *affektioiden* elituntemusten havaitsemisesta ja tunnistamisesta, puhutaan *affektiivisesta oppimisesta*.⁵ *Kognitiivinen oppiminen* perustuu puolestaan tiedon omaksumiseen ja *psyykomotorinen oppiminen* fyysisen toiminnan kehittämiseen. (Ks. Savolainen & Kari 2008, 34, 86; Poikela 2008, 70; Choo 2002, 80-82.)

⁵ Affektiivisessä oppimisessä tuntemuksia edeltävät *emootiot*, jotka vaikuttavat merkitysten muodostamiseen ja sosiaaliseen oppimiseen. Emootiot voidaan jakaa *taustaemootioihin*, *perusemootioihin* ja *sosiaalisiin emootioihin* ja ne heijastelevat ihmisen kehon tiloja ja sosiaalisia suhteita. Emootioista syntyvät tunteet antavat tiedolle merkityksiä ja saavat mielen prosessoimaan sitä. Seurauksena on uuden oppiminen. (Ks. Poikela 2008, 60-61.)

3 KIRJALLISUUSKATSAUS

3.1 Informaatiotutkimuksen teoriat

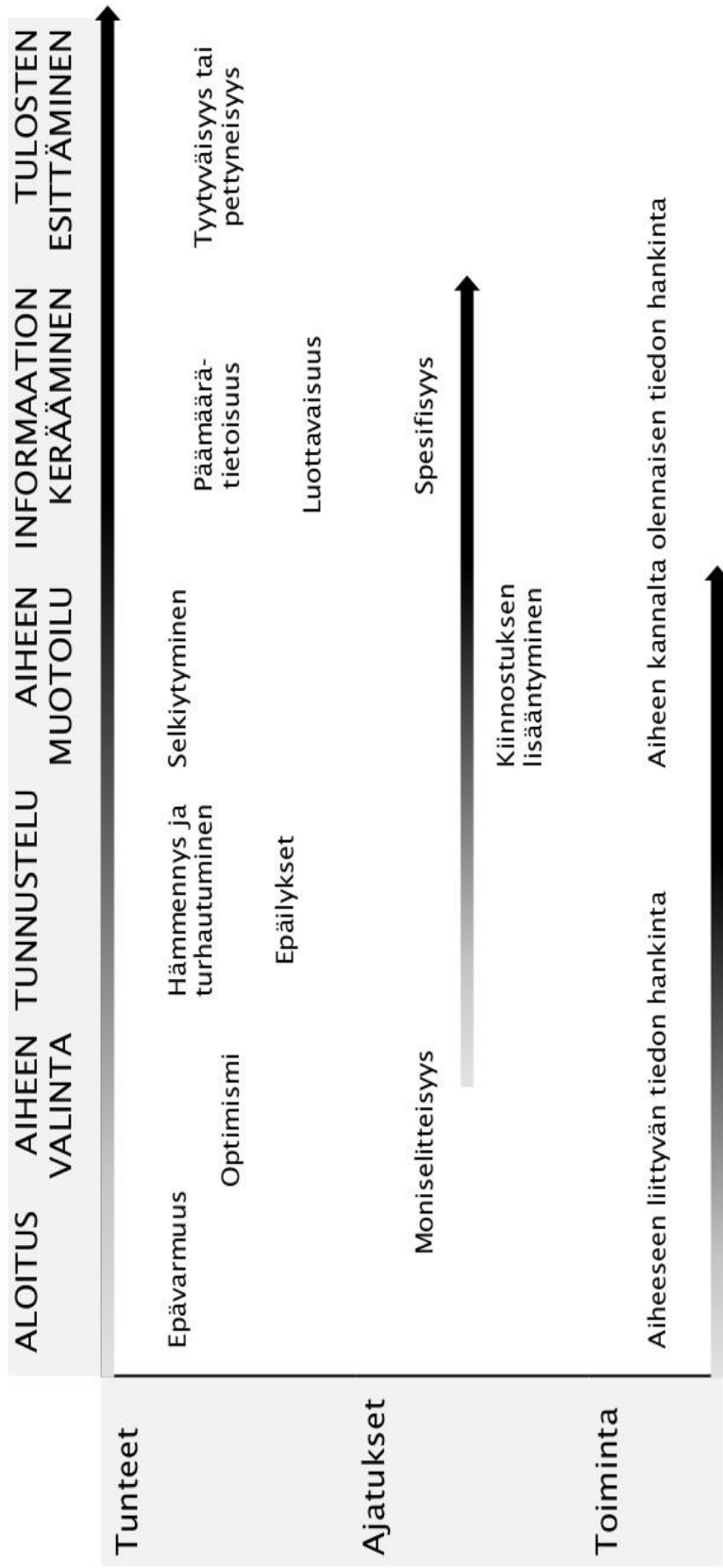
Frank Blacklerin mukaan tieto ei ole jotain, mitä meillä on, vaan jotain, mitä me teemme. Blackler on jaotellut teoreetikkojen näkemykset organisaatioissa olevasta tiedosta ja tietämyksestä viiteen kategoriaan:

- 1) *käsitteellinen tieto* eli käsitteelliset taidot ja kognitiivinen kyvykkyys
- 2) *toiminnallistettu tieto* eli toiminnan ja tulkinnan mallit ja tavat
- 3) *kulttuurinen tieto* eli vuorovaikutuksessa käytävä luova prosessi
- 4) *ankkuroitu tieto* eli rutiinit
- 5) *koodattu tieto* eli merkit ja symbolit

Toimintatavoista, tavoitteista ja jaetuista rooleista riippuu, millaista tietoa organisaatiossa hyödynnetään. (Blackler 1995, 1023-1030.)

Carol C. Kuhlthaun mallia *tiedonhankintaprosessista* (Information Search Process, ISP) on erityisen suosittu tiedonhankintatutkimuksessa. Kuhlthaun mallin mukaan tiedonhankinta on matka, joka alkaa epävarmuuden ja ahdistuksen kokemuksista ja päättyy joko ongelmatilanteiden ratkeamiseen tai yhä suurempaan epävarmuuteen ja ahdistukseen. Koska tiedonhankinta tämän mallin mukaan keskittyy yleensä tietyn tehtävän suorittamiseen, siinä on viitteitä myös oppimisprosessista.

Tutkimuksessaan Kuhlthau on todennut, että erityisesti kokemattomilla ja tehtävään aiemmin perehtymättömällä on taipumusta tuntea epävarmuutta uusissa tilanteissa, joissa heiltä vaaditaan monialaista osaamista ja ajattelua. Tällöin myös tehtävän suorittamiseen kuluu keskivertoa pidempi aika. Epävarmuus kumpuaa Kuhlthaun mukaan siitä, että uuden tiedon omaksuminen vaatii samalla yksilön koko ajatusmaailman tietoista muuttamista. (Kuhlthau 1999, 403.)

KAAVIO 2. Carol C. Kuhlthau tiedonhankintaprosessi (mukaillen Kuhlthau 1993, 43)

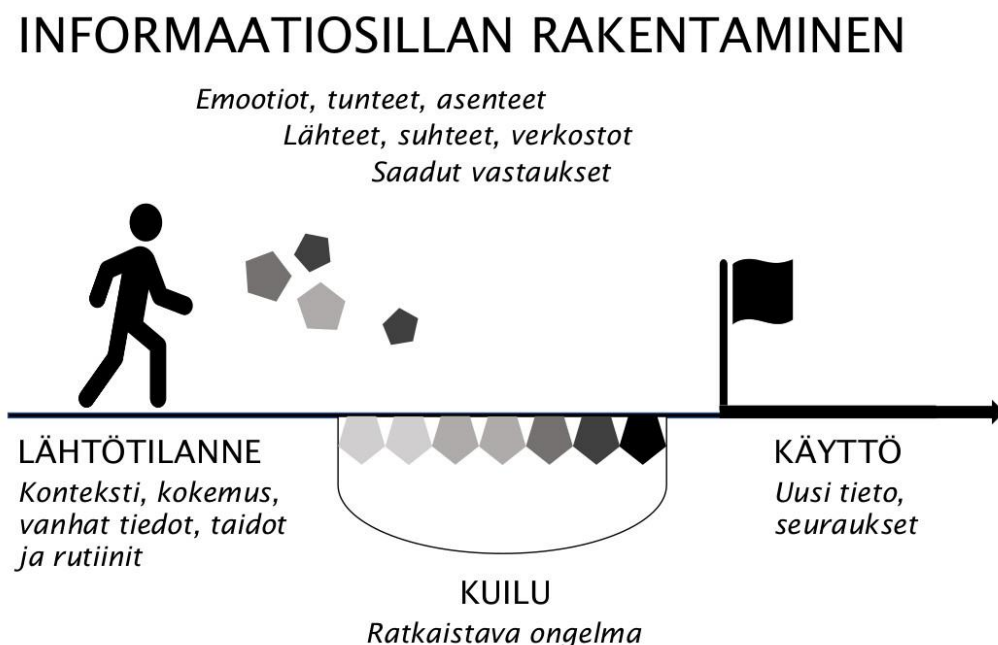
Kuhlthau jakaa tiedonhankintaprosessin kuuteen vaiheeseen (ks. KUVA 2), joista ensimmäisessä ajatukset ovat vielä jäsentymättömiä, mutta niitä peilataan aiemmin hankittuihin kokemuksiin. Toisessa vaiheessa on kyse *aiheenvalinnasta* eli valitaan tapa, jolla ongelmaa aletaan ratkaista ja yksilön tuntemukset muuttuvat optimistisemmiksi. Kolmannessa vaiheessa eli *tunnustelussa* tiedonhankinta on kiivaimmillaan, mutta myös ajatukset vielä jäsentymättömiä ja siksi tiedonhankinta herättää paljon hämmennyksen tunteita. Neljännessä vaiheessa eli *tehtävän tai teeman muotoilussa* olemassa oleva tieto ja tiedonhankinnan suuntaa tarkennetaan ja viidennessä vaiheessa suunta on selvillä ja siirrytään *informaation keruuseen*. Viimeisessä vaiheessa tiedonhankinnan tulokset käydään läpi ja mahdollisesti esitetään muille kirjallisesti tai suullisesti. Jos ongelmatilanne ei tämänkään jälkeen ratkea, tiedonhankintaprosessi alkaa alusta. (Ks. Savolainen 2010, 100-103.)

Gloria Leckien ja Karen Pettigrew'n kehittämässä mallissa *ammattillinen tiedonhankinta* esitetään niin ikään syklisenä mutta myös yksilön työroolista ja työtehtävistä riippuvaisena toimintana. Organisaatiokulttuuri ja työroolit edellyttävät paitsi tietynlaisten tehtävien suorittamista myös tietynlaisten tiedontarpeiden tyydyttämistä. Tiedontarpeet voidaan luokitella ensisijaisiin tai aiempien tiedontarpeiden variaatioihin ja niiden luonteeseen vaikuttavat esimerkiksi ikä, ammattiryhmä ja työkokemuksen pituus. Merkitystä on silläkin, onko työtehtävä saatu toiselta henkilöltä vai onko se valittu itse ja kuinka hyvin mahdolliset tiedonlähteet ovat tiedossa. Leckie ja Pettigrew kuvaavat tiedonhankintaprosessin syklisyyttä palautesilmukoiden avulla. Saadulla palautteella on suuri merkitys tiedonhankinnan onnistumiselle. Käytännössä se vaikuttaa suoraan siihen, jatketaanko tiedonhankintaa vai ei. (Ks. Savolainen 2010, 98-100.)

Katriina Byströmin ja Kalervo Järvisen tutkimuksessa tiedonhankinta esitetään ammatillisessa kontekstissa, jossa tiedontarve syntyy organisaation strategisesta ja toiminnallisesta tarpeesta. Varsinainen tiedon etsiminen ja arviointi tapahtuu kuitenkin yksilötasolla, jossa tiedonlähteet jakautuvat ulkoisiin ja sisäisiin henkilölähteisiin sekä kirjallisiin lähteisiin,

joita ovat esimerkiksi viralliset painetut lähteet ja erilaiset epäviralliset dokumentit, kuten työntekijän muistiinpanot. Kun yksilö huomaa, että hänen omat tietonsa eivät riitä ja lisää informaatiota tarvitaan, tiedontarvetta seuraa reflektiivinen tiedonhankinta. (Byström & Järvelin 1995, 196-197; ks. Wang 2011, 19-20.)

Yhdysvaltalainen viestintätutkija Brenda Dervin rinnastaa metaforiin perustuvassa *Sense-Making -teoriassa* toiminnan merkityksellistämisen eli tiedonhankinnan askeltamiseen (ks. KUVA 3). Askeltamisen aikana kohdataan ongelmatilanteita ja kysymyksiä, jotka voidaan käsittää tiedontarpeiksi eli *kognitiivisiksi kuiluiksi*. Ongelmatilanteesta selvittäään vain hankkimalla uutta tietoa eli rakentamalla *informaationsilta* kuilun yli. Informaationsilta voi koostua mistä tahansa tiedosta, jota sillan rakentaja pitää merkityksellisenä oman toimintansa ja onnistumisensa kannalta. Tämän teorian mukaan tietoa ei voi hyödyntää, jos sitä ei ensin aktiivisesti muokata. (Ks. Wang 2011, 17-18; Savolainen 2010, 104-105).

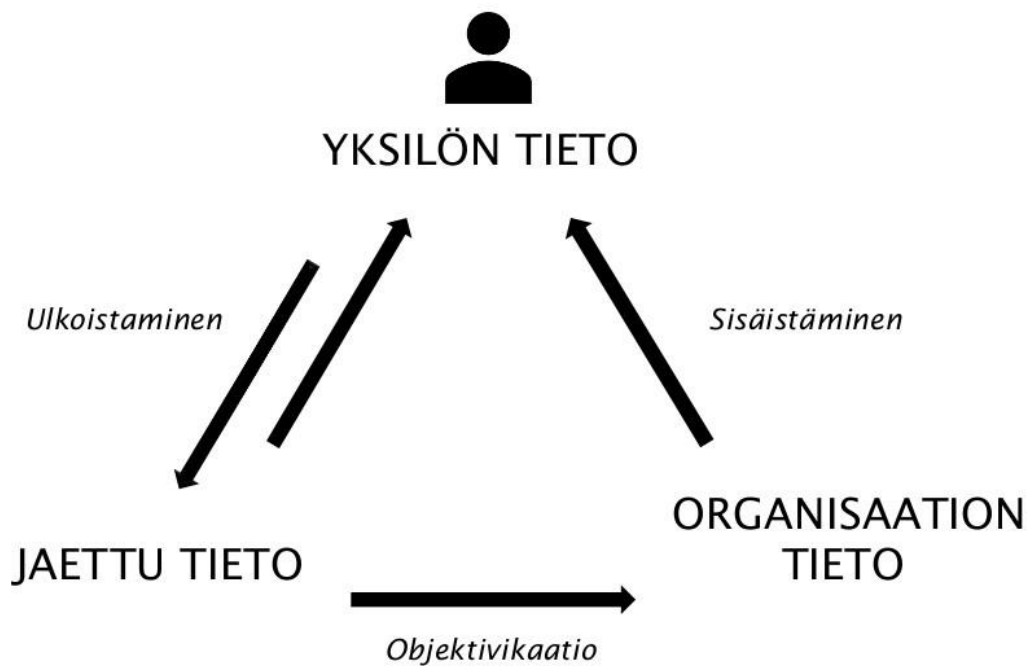
KUVA 3. Sense-Making -teoria (mukaillen ks. Wang 2011, 17)

Kun ihmiset oppivat ja jakavat osaamistaan organisaatiossa, heidän tietotaidostaan tulee luontainen osa organisaation omaa tietämystä. Koska tietämys ilmenee vasta käytännön työn yhteydessä, sitä on muulla tavalla vaikea tallentaa ja osoittaa luotettavasti.

Wanda J. Orlikowski on tehnyt empiiristä tutkimusta organisaatioiden tietämyksestä, tietämyksen kehittämisestä ja ylläpitämisestä. Artikkelissaan "Knowing in practice: Enacting a collective capability in distributed organizing" Orlikowski tarkastelee aihetta käytännön näkökulmasta. Vaikka tietämys voidaan jakaa hiljaiseen tietoon ja käsitteelliseen tietoon, voidaan nämä kaksi tietämyksen tapaa nähdä myös yhtenä isona kokonaisuutena. Koska tietämys toimii esimerkkinä ja ohjenuorana, voidaan ajatella, ettei työssä onnistumisia tapahdu ilman tiedon ja tietämyksen jakamista. Tietämys ja käytännön osaaminen kuuluvat yhteen ja hiljainen tieto on aina taustalla. (Ks. Orlikowski 2002, 250; Blair 2002, 1025-1026.)

Marleen Huysman & Dirk de Wit käsittelevät teoksessaan *Knowledge sharing in practice* organisaation tietämyksenhallintaa ja oppimista vuorovaikutuksen ja tiedon jakamisen käsitteiden avulla. Huysmanin ja de Witin jaottelussa tiedon jakaminen on kollektiivinen prosessi, jossa ohjaavina voimina ovat *sisäistämisen*, *ulkoistamisen* ja *objektifikaation* prosessit (ks. KUVA 4). Sisäistämisessä työntekijät oppivat organisaatiolta (organisaation tieto), ulkoistamisessa toisiltaan (yksilön tieto) ja objektifikaatiossa tietoa muokataan yhdessä yhteisen ymmärryksen kautta (jaettu tieto). Tässä tiedon jakamisen syklissä tiedon hankinta, tiedon kierrättäminen ja tiedon luominen ovat ehtona uuden tiedon luomiselle.

Huysmanin ja de Witin mukaan kollektiivisen oppimisen perusta on yhteisö, jossa tietoa jaetaan. Samalla yhteisö asettaa myös haasteita tietämyksenhallinnalle, sillä yhteisöt ja yhteisöjen jäsenet ovat aina erilaisia ja erilaisten motiivien ja tilanteen ohjaamia. (Ks. Huysman & de Wit 2002, 5, 27-40, 95.)

KUVA 4. Tiedon jakamisen sykli (Huysman & de Wit 2002, 40)

3.2 Sosiaalisen oppimisen teoriat

Sosiokulttuurisessa tutkimuksessa tietämyksenhallinta ja sosiaalinen oppiminen ovat luonteva osa kaikkia vuorovaikutustilanteita, joiden taustalla vaikuttavat edelleen monitulkintaiset sosiaaliset, historialliset, kulttuuriset ja poliittiset arvot ja asenteet. Tietämyksenhallinta ymmärretään prosessina, jossa käydään jatkuvaa vuoropuhelua yksilön, yhteisön jäsenten ja yhteiskunnan välillä.

Työyhteisöissä tietämyksen hallinnan ja sosiaalisen oppimisen haasteisiin törmätään tilanteissa, joissa esimerkiksi organisaation toiminta ja tavoitteet muuttuvat. Tällöin työntekijöiden keskinäinen tietämyksen jakaminen ja vuorovaikutus ovat keskeisessä asemassa ongelmatilanteiden ratkaisemisessa. Sosiaalista oppimista ja asetettujen tavoitteiden saavutta-

mista voivat kuitenkin hankaloittaa työyhteisöissä piilevät sosiaaliset suhteet, kilpailutilanteet, irralliset työtehtävät ja toisistaan poikkeavat tulkin-
nat ja toimintatavat. (Lloyd 2010, 32-33.)

Informaatiotutkimuksessa on tarkasteltu tiedonkäyttöä suhteessa oppimi-
seen, vaikka tiedonkäytön ja oppimisen määritelmät eivät ole tieteenalalla
erityisen selviä. Esimerkiksi vuorovaikutuksen ja sosiaalisen oppimisen
merkitystä on tutkittu aiemmin muun muassa Yhdysvalloissa, jossa poh-
joisamerikkalaisten arkistonhoitajien käsityksiä seulonnasta ja kokemuk-
sia seulomaan oppimisesta on kartoitettu kvalitatiivisin ja bibliografisin
analyysimenetelmin. Tutkimuksessa on hyödynnetty kognitiivisen sosiaa-
lisen oppimisen ja kokemuksellisen oppimisen teorioita⁶, jotka ovat osa
tämänkin tutkimuksen teoreettista viitekehystä. (Savolainen & Kari 2008,
33; Kari 2010, 119.)

Kokemuksellisen oppimisen tutkimuksessa tarkastellaan oppimistilan-
netta, jossa toiminnan reflektiivisyys ja vuorovaikutus korostuvat. Kun op-
piminen ymmärretään reflektiivisenä prosessina, ei voida olettaa, että
tieto itsessään olisi riittävä syy oppimisprosessin käynnistämiseen. Päin-
vastoin kokemuksellinen oppiminen on syklinen ja postmoderni prosessi,
jossa aiemmin hankittua tietoa ja taitoa sovelletaan uusiin tilanteisiin op-
pijalle sopivimmalla ja luontevimmalla tavalla. Siinä missä aktiivinen ja
reflektiivinen havainnointi edesauttaa tiedon kumuloitumista ja henkilö-
kohtaista motivaatiota, koulutustausta ja muut aiemmin hankitut tiedot
antavat lähtökohdat uuden työstämiseen. Kokemuksellinen oppiminen on
mukautumisen, kritiikin ja tulkintojen vuorottelua, jonka lopputulosta ei
voi osoittaa ennalta. Oppijan oppiminen itsenäisesti korostuu. (Usher
2009, 169, 176-177; Anderson 2011, 187-189; Savolainen & Kari 2008,
70).

⁶ Ks. Kimberly Doris Andersonin väitöskirja "Appraisal Learning Networks: How
University Archivists Learn to Appraise Through Social Interaction", University of
California, Los Angeles, 2011.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kaikki tieto ja todellisuus ympärillämme on sosiaalisesti rakennettua. Vuorovaikutus on kaiken oppimisen lähtökohta ja edellytys yksilön tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden muuttumiseen. Kommunikaatiota korostava teoria jakautuu useisiin tutkimussuuntiin, joista *kognitiivisen sosiaalisen oppimisen teoriaa* on hyödynnetty laajalti yhteiskuntatieteissä, sosiaalitieteissä ja sosiaalipsykologiassa. Kognitiivisen sosiaalisen oppimisen teorian perusoletuksena on, että lähes kaikki käyttäytyminen on opittua ja yksilö ohjaa omaa oppimistaan omaksumalla aktiivisesti uutta tietoa. Oppiminen on henkilökohtainen mutta myös sosiaalinen prosessi, johon liittyy odotuksia, tarkkailua ja opittujen käyttäytymismallien toistamista. Osallistuminen, kokeileminen ja mallista toistaminen muuttaa tietämystämme ja lopputuloksena on uusi, vaistonomainen toimintatapa. Keskeistä sosiaalisessa oppimisessä on omien kokemusten jakaminen ja uuden tiedon aktiivinen prosessointi mutta myös kertaalleen saavutettujen sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen. (Wenger 2009, 209-210, 217; ks. Savolainen & Kari 2008, 34.)

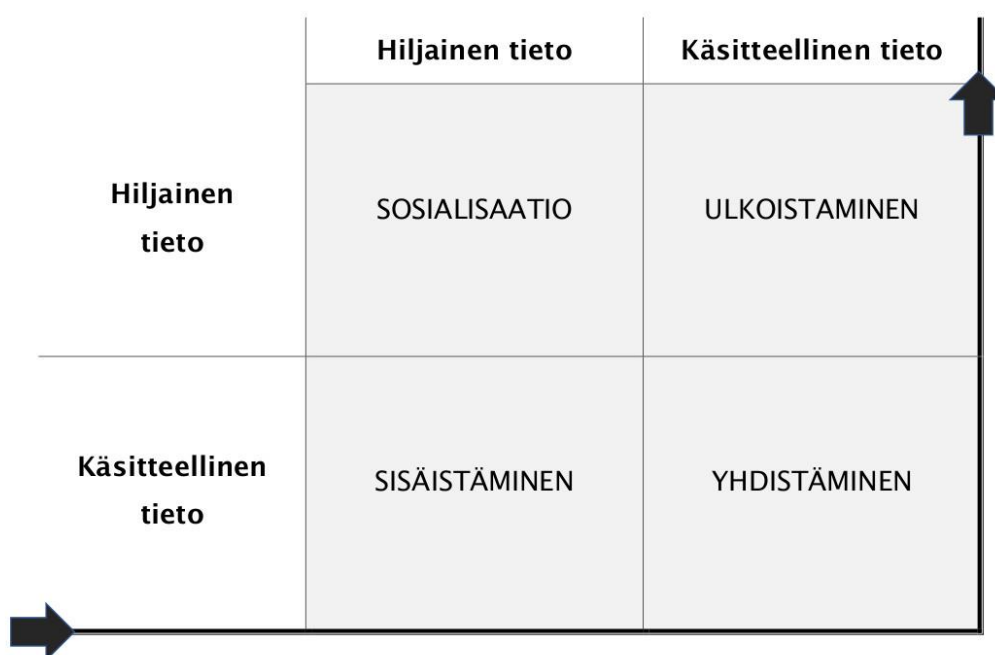
Japanilaiset tutkijat Hirotaka Takeuchi ja Ikujiro Nonaka kuvaavat vaikeasti jaettavan hiljaisen tiedon ja tarkkaan määritellyn käsitteellisen tiedon käsitteiden avulla yhteisöjen *tiedonluomisprosesseja*. Takeuchin ja Nonakan tyypittelyssä mallinnetaan, miten jo olemassa olevasta tiedosta muodostetaan uutta tietoa mutta myös sitä, miten käsitteellistä tietoa muunnetaan hiljaiseksi tiedoksi (ks. KUVA 5).

Jotta tietämyksen syntyminen olisi mahdollista, tarvitaan vuorovaikutusta, jossa hiljainen tieto ja käsitteellinen tieto kohtaavat. Yhteistä kieltä ei välttämättä tarvita – tärkeintä on yksilöiden vastavuoroinen kommunikointi ja jaettu kokemus. Neljä tiedon muuntamisen vaihetta ovat:

- 1) *sosialisaatio*, jossa yksilön hiljaista tietoa siirretään toisen yksilön hiljaiseksi tiedoksi
- 2) *ulkoistaminen*, jossa yksilön hiljainen tieto muutetaan käsitteelliseksi tiedoksi

- 3) *yhdistäminen*, jossa yksilön käsitteellistä tietoa verrataan ja yhdistellään aiempaan tietoon ja siirretään vuorovaikutuksessa toiselle yksilölle
- 4) *sisäistäminen*, jossa käsitteellinen tieto muutetaan hiljaiseksi tiedoksi

Jos yksikin tyypittelyn vaihe organisaatiossa puuttuu tai vaiheita ei tueta tarpeeksi, tiedon luominen keskeytyy eikä oppimista tapahdu. (Nonaka 1994, 16-19; ks. De Michelis 2001, 261-263.)

KAAVIO 5. Nonakan ja Takeuchin tiedonluomisprosessit (Nonaka 1994, 19)

Yhdistämisen vaihetta voidaan verrata formaaliin koulutustilaisuuteen, jossa omaksutaan uutta tietoa osana yhteisöä ja jaetaan oppimisesta esiin nousseita ajatuksia ryhmän muiden jäsenten kanssa. Sosialisaaion vaihetta kuvaa puolestaan hyvin kognitiivinen mestari-kisälli -malli, jossa painotetaan oppimisen ja tiedon välitöntä ja toiminnallista jakamista oppi-

laan ja ohjaajan välillä. Onnistuakseen kaikki edellä mainitut tiedon muuntamisen vaiheet asettavat ympäristölle ja yhteisölle erilaisia haasteita, esimerkiksi henkilöstöön, toimitiloihin ja valvontaan liittyviä vaatimuksia.

Niin ikään ongelmaperustaisessa oppimisessa (Problem-Based Learning, PBL) oppimisen katsotaan lähtevän yksilöstä itsestään, ei käsillä olevasta tiedosta. Ensimmäisessä vaiheessa yksilö yksin tai ryhmässä tarkastelee saatua informaatiota, esimerkiksi tekstiä, ääntä tai kuvamateriaalia, ja toisessa vaiheessa yhdessä aiemman tietämyksen avulla luo ymmärryksen siitä, mistä on kysymys. Kolmannessa vaiheessa informaatio jäsenellään ja kategorisoidaan ja neljännessä vaiheessa arvioidaan oppimisen kannalta keskeisimmät ratkaisua vaativat ongelma-alueet. Koska yksilön tietämisen ja tietämyksen itsearviointi ja kasvattaminen yhdistyvät tässä oppimismallissa, sitä hyödynnetään paljon muun muassa informaatiolukutaidon kehittämisessä. (Poikela & Poikela 2005 8, 11-12; Savolainen & Kari 2008, 17.)

Donald Schönin reflektion käsitteet korostavat yksilön reflektiivistä ajattelua ja toimintatapoja. Reflektion ja tietämisen on kuljettava käsikädessä: se mitä tiedetään ennestään, on konstruoitava havainnoinnin ja toiminnan kautta uudelleen, jotta toivottu lopputulos voidaan saavuttaa. Schönin teorian mukaan vähäinen tietämys yhdistettynä joustamattomaan asenteeseen johtaa turhaumaan ja konfliktiin, eikä asia tule ratkaistuksi. Uuden tiedon aktiivinen jäsentäminen ja ongelman asettelu ja ratkaiseminen ovat keskeisiä vaiheita luovassa päättelytyössä, sillä se mitä ohjeistetaan teoriassa, ei välttämättä sellaisenaan päde käytännön työssä. Esimerkiksi arkistonhoitajalta vaaditaan kykyä reflektoida arkistonmuodostajan toiminnan eri merkityksiä suhteessa arkistonmuodostajan asiakirjahallintaan ja arkistoaineiston syntyyn sekä koko yhteiskunnalliseen kontekstiin. Seulonnan edetessä tämä tarkoittaa jo saavutetun tiedon ja tietämyksen tason soveltamista aineiston keräämiseen, tunnistamiseen, siirtämiseen, arkistointiin ja hävittämiseen. Jos ajatellaan arvonmäärittäystä säilytysai-

kaohjeiden valintaa pidemmälle, eriarvoisten asiakirjojen erottelu ja analyysi ovat hyvin intellektuaalinen prosessi, jossa reflektiivisyyttä tarvitaan. (Anderson 2011, 54–55; Valtonen 2015, 98.)

3.3 Arvonmääritysteoriat

Varhaisen seulonnan teoriat 1900-luvun alusta ovat lähtöisin amerikkalaisesta ja eurooppalaisesta koulukunnasta, joista jälkimmäisessä asiakirjat haluttiin nähdä vain puolueettomina artefakteina ja niiden muotoseikat olivat tarkoin säädelyjä. Englantilaisen arkistoteoreetikko Hilary Jenkinsonin perintö alan tutkimukselle oli, ettei arkistonhoitajan pidä puuttua arkistojen järjestykseen millään tavalla. Hänen mukaansa vain asiakirjojen seulonnan hylkäämisellä voitiin turvata aineistojen eheys ja autenttisuus. Näkemykset ovat sittemmin muuttuneet ja pehmeämmässä postmodernissa suuntauksessa painotetaan paitsi aineistojen todistusvoimaisuutta myös seulonnan tarpeellisuutta. (Ks. Peltola 2015, 216; Cook 2001, 17; Couture 2005, 91-92.)

Postmodernia suuntausta edustavat muun muassa kanadalais-italialainen Luciana Duranti ja yhdysvaltalainen David Bearman. Duranti ja Bearman muistuttavat sähköisen asiakirjahallinnan kaudella siitä, että asiakirjat eivät synny tyhjästä, vaan niillä on aina oma erillinen synty- ja käyttökontekstinsa. Arkistonmuodostajan toiminta ja toiminnasta syntyvät asiakirjat linkitetään toisiinsa *metatiedoilla*, jotka ohjaavat ja helpottavat asiakirjojen käyttöä ja tunnistamista sähköisissä järjestelmissä. (Duranti 2010, 79-82; Bearman & Duff 1996, 277.)

Asiakirjan arvosta ja aineiston kattavuudesta voidaan olla montaa mieltä riippuen siitä, seulooko aineistoa sen kulttuurihistoriallisesta ja tutkimuksellisesta annista vai asiakirjojen toiminnallisesta ja evidentialisesta kontekstista kiinnostunut henkilö. Koska erilaisia tulkintatapoja on monia, postmodernit arkistoteoreetikot pitävät arvonmääritystä vallankäytön välineenä. (Ks. Henttonen 2015, 73-75.)

Arvonmääritysteoria voi tieteellisestä lähestymistavasta riippuen perustua yleiseen ongelmanratkaisuteoriaan, strukturaatioteoriaan tai konstruktii-viseen teoriaan ja jakautua edelleen idealähtöisiin ja käytäntöön perustu-viin teorioihin. Käytäntöön perustuvia arvonmääritysteorioita ovat muun muassa Mark A. Greenen ja Todd J. Daniels-Howellin kehittämä *Minneso-tan menetelmä* ja Schellenbergin arvonmääritystaksonomia. Minnesotan menetelmässä arvonmääritys perustuu aktiiviseen arkistonmuodostami-seen, arkistokokoelmien analyysiin ja hankintapolitiikkaan, kun taas ar-vonmääritystaksonomiassa luokitellaan julkisten asiakirjojen informaatio-arvo niiden ainutlaatuisuuden, muodon ja tärkeyden mukaan. Molem-missa menetelmissä asiakirjan säilyttämiseen voidaan päätyä esimerkiksi siitä syystä, että sillä arvioidaan olevan potentiaalista tutkimusarvoa tule-vaaisuudessa. (Ks. Valtonen 2015, 102; Voutilainen 2015, 142-144.)

Idealähtöisiä arvonmääritysteorioita ovat muun muassa *dokumentaati-ostrategia* ja *makroseulonta*. Dokumentaatiostrategiassa on kyse kokoel-mapolitiikasta, jossa aineiston hallintaa tarkastellaan paitsi oman organi-saation myös yhteistyöorganisaatioiden ja organisaatioiden yhteisten ta-voitteiden ja toiminnan näkökulmasta. Tällöin asiakirjojen sisällön merki-tyt ja tulkinta korostuvat. Niin ikään makroseulonnassa arvonmääritystä tehdään ylhäältä alaspäin, kun arkistonmuodostajan toimintaprosesseja analysoidaan ja selvitetään, miten olemassa olevia rakenteita voidaan tu-kea arkiston näkökulmasta mahdollisimman tehokkaasti. Makroseulon-nan vastakohta on *mikroseulonta*, jossa mielenkiinto kohdistuu ensisijai-sesti asiakirjojen tietosisältöön ja asiakirjojen välisiin suhteisiin esimer-kiksi asiakirjakopioiden hävittämisen yhteydessä. (Samuels 1986, 112-115; Cook 1992, 186-188; Arkistolaitoksen seulontastrategia 2012; 2.)

Kun vanhoja analogisessa muodossa olevia arkistoja seulotaan ja uudel-leenjärjestetään, provenienssiperiaate on keskeinen ohjenuora tänäkin päivänä. Asiakirjahallinnan sähköistyessä huomio on kuitenkin arkistotie-teessä ja käytännön työssä siirtynyt asiakirjojen sisällöstä asiakirjojen syntykontekstiin ja arkistonmuodostajan ydintehtäviin. Koska asiakirja voidaan nykyään säilyttää joko analogisena tai digitaalisena sähköisessä

järjestelmässä, proveniensi organisaatiossa syntyvien asiakirjojen ja asiakirjallisten tietojen välillä voidaan parhaiten osoittaa toisiaan leikkaavien prosessien kuvaamisella ja organisaatiossa olevien tietojärjestelmien kartoittamisella. (Cook 1997, 42-43.) Hallitakseen organisaatiossa käsiteltävää ja arkistoitavaa tietoa, arkistonhoitajan on tiedettävä organisaation toiminnasta riittävästi ja osattava tarvittaessa kyseenalaistaa epäselvät prosessit ja toimenpiteet.

3.4 Suomalaisen seulonnan historia

Suomessa arkistohallinnan juuret alkoivat versoa 1880-luvulla, kun Valtionarkistossa säilytettävän aineiston keräämiseen osallistunut valtionearkistonhoitaja Reinhold Hausen työsti hallintokohtaista seulonta- ja säilytysaikasuunnitelmaa. Suunnitelmalla hän toivoi edistävänsä ja ohjaavansa paperisten arkistojen ennakoivaa ja taannehtivaa seulontaa ja pitkäaikaisista säilytystä julkisissa hallinnonhaaroissa. Ensimmäisissä selvityksissä Hausen kiinnitti huomiota asiakirjoissa käytetyn paperin lujuuteen ja musteen laatuun. Lisäksi hän oli mukana Valtionarkiston käytössä olevien tilojen laajennusta ja suunnittelua edistävässä hankkeessa. Koska Valtionarkistolla oli jo tuolloin tärkeä tehtävä Suomen perustuslaillisia oikeuksia koskevien asiakirjojen säilyttäjänä ja sen tiloihin pyrittiin keräämään ainoastaan keskeisimmät kansalaisten identiteettiä, oikeuksia ja kriisiaikoja kuvaavat aineistot, Hausen vaati, että valtion hallitusten ja laitosten tuli tehdä Valtionarkistolle esitys asiakirjojensa hävittämisestä. Seulontaselvityksiä laatiessaan Hausen pani merkille arvonmäärityksen vaikeuden. Eri hallitukset ja laitokset esittivät asiakirjojen merkittävyydestä ja säilytysajoista hyvinkin eriäviä mielipiteitä. Siinä missä yksi viranomaisena saattoi vaatia kaikkia asiakirjojaan pysyvästi säilytettäväksi, toinen ei antanut säilytysarvoa millekään toiminnassaan syntyneelle aineistolle. (Rastas 1983, 39-40, 45, 48-50; Rastas 1999, 112.)

Vuonna 1866 senaatti antoi täysi-istunnossaan tietävästi Suomen ensimmäisen virallisen seulontaluvan, joka koski eräiden Valtionarkiston omien

asiakirjaryhmien hävittämistä. Tästä eteenpäin määräyksiä annettiin varovaiseen, verkkaiseen tahtiin. Ensimmäinen merkittävä hallintokohtainen seulontasuunnitelma tehtiin vuonna 1883 ja tiliasiakirjoista annettiin seulontamääräys vuonna 1908. Vuoden 1927 säädöksessä valtion virastoja ja laitoksia veloitettiin säilyttämään asiakirjojaan tarkoitusta varten sopivissa tiloissa ja vuonna 1936 Valtioneuvosto asetti seulontakomitean, jonka tehtävänä oli laatia ehdotuksia paperinkäytön supistamiseen eri viranomaisissa. Kaikki edellä mainitut määräykset ja säädökset tähtäsivät paperiaineiston supistamiseen ja komitea koostui vain yhdestä miehestä, silloisesta valtionarkistonhoitajasta K. V. Blomstedtista.

Blomstedt vieraili seulonnallisissa asioissa Pohjoismaissa ja omaksui Ruotsissakin vallalla olevan ennakoivan seulonnan kannalle. Suomen itenäistyminen ja viranomaisten aineistojen kasvu vauhdittivat seulonnan ohjausta, mutta edelleen asiakirjoja hävitettiin myös omin päin ilman virallisia menettelyjä ja väliintuloa. Vuonna 1939 annetussa julkisten arkistojen muodostumista koskevassa laissa Valtionarkistolle annettiin viimein oikeus toimittaa tarkastuksia viranomaisten arkistoihin ja antaa ohjeita niiden muodostumisessa. Seuraavaan 50-60 vuoteen julkishallinnon viranomaiset saivat hävittää asiakirjoja vain Valtionarkiston suostumuksella. Valtionarkisto kehittyi tärkeäksi valtion viranomaisten keskusarkistoksi ja tieteelliseksi tutkimuslaitokseksi. Vuonna 1969 Valtionarkisto järjesti ensimmäisen, viisipäiväisen arkistonhoitokurssin ja vahvisti päätöksen alemmasta arkistotutkinnosta, joka kurssin käyneillä oli mahdollisuus suorittaa. Samoihin aikoihin seulontakomitea lakkautettiin ja aineistojen supistamiseen liittyvät selvitystyöt ja arkistonhoitajien koulutus jätettiin kokonaan Valtionarkiston vastuulle. (Rastas 1999, 114-117; Valtonen 2015, 95.)

Vuonna 1947 suuren työn tehnyt Blomstedt antoi valtioneuvostolle mietinnön, jossa hän toteaa, että jatkossa komiteaan tulisi nimetä useampia edustajia eri virastoista ja että komitean tulisi tehdä säännöllistä yhteistyötä muiden virastoasiain valtuutettujen kanssa. Tässäkin Blomstedt otti

esimerkkiä Ruotsista, jossa seulontaselvitysten laadintaa varten oli perustettu suuri asiantuntijalautakunta, ”1940 års arkivsakkunniga”. Lautakuntaan kuului edustajia niin eri hallinnoista kuin Ruotsin valtionarkistosta-kin. (Rastas 1999, 110-111; Mäenpää 1994, 181-184.)

Vaikka arvonmääritys on yksi arkistoteorian keskeisimmistä alueista, on sen teoreettinen tutkimus jäänyt sekä meillä Suomessa että kansainvälisesti varsin vähäiseksi. Seulonnan käytännönläheisyyden ja arvonmäärityksen abstraktin luonteen yhdistäminen on koettu hankalaksi. Tosin Turun maakunta-arkistonhoitaja Pentti Renvall käsitteli maakunta-arkistojen tilaongelmia käsittelevässä esitelmässään seulontaa myös teoreettisesta näkökulmasta. Hän jaotteli seulottavat ja hävitettävät asiakirjat muodollisen ja asiallisen perustan mukaan kahteen eri kategoriaan. Seulottaviksi sopivat sellaiset asiakirjat, jotka muodollisesti toistivat tiedon, joka jo sisältyi pysyvästi säilytettäviin asiakirjoihin ja asiakirjat, joita ei tulevaisuudessa enää tarvita. Jälkimmäinen, asiallinen peruste riippui Renvallin mukaan niistä intresseistä, joita asiakirjat käsittelevät. Intressit toimivat seulonnassa arvokriteereinä, ja niitä oli kolme. Jos asiakirjoja tarvittaisiin myöhemmin revisiolaitoksen tilintarkastuksessa, arkistonmuodostajan ja lääninhallituksen todistusaineistona omassa toiminnassa tai tutkimuksessa historiallisina lähteinä, asiakirjat oli syytä säilyttää pidempään. Mutta kuinka pitkään? Yhtenäisiä seulontaohjeita oli mahdoton luoda, sillä valtion viranomaisten tehtävät ja asiakirjojen sisällöt poikkesivat aina jonkin verran toisistaan. Renvall kokeili lähestyä aihetta ”funktioarkistojen” näkökulmasta. Hänen teoriansa arkistojen tehtäväpohjaisesta luokittamisesta yleistyi alan keskusteluissa kuitenkin vasta 1980-luvulla, jolloin arvonmäärityksen teoriaa alettiin määrätietoisesti kehittää. (Ks. Lybeck et al 2006, 244; Henttonen 2015; 7.)

Suomessa vuorovaikutuksella ja yhteistyöllä on ollut asiakirjojen tieteellisen ja käytännöllisen arvonmäärityksen edistämisen kannalta suuri merkitys. K. V. Blomstedtin yhden miehen seulontakomitean perintö ja valtakunnalliset seulontaselvitykset ovat muovanneet teoreettista maaperää Arkistolaitoksen, julkisen hallinnon ja tieteellisten yhteisöjen edustajien

ajatuksille ja mielipiteille. Viranomaisten osallistumista on pidetty tärkeänä, sillä vain he itse ovat voineet parhaiten määrittää toiminnassaan syntyvien asiakirjojen arvon ja merkityksen.

Vuorovaikutus ja määrätietoisen seulonatyön molemminpuolinen avoimuus ja reflektiivisyys muodostavat perustan 2000-luvun asiakirjojen arvonmääritykselle ja organisaatioiden prosessien kuvaamiselle.⁷ Kun nyt katsotaan ajassa taaksepäin, havaitaan, että seulonnan sosiaalinen ulottuvuus on ollut suomalaisessa arkistotoimessa ja lainsäädännössä aina läsnä. (Mäenpää 1994, 193-194.)

Kun Valtionarkiston nimi muutettiin vuonna 1994 Kansallisarkistoksi, sitä ja sen seitsemää maakunta-arkistoa alettiin kutsua yhteisnimellä Arkistolaitos. Arkistolaitoksen keskeiset tehtävät, kuten viranomaisten arkistonmuodostuksen suunnittelu, ohjaaminen ja valvominen sekä viranomaisien luovuttamien arkistojen vastaanottaminen, säilyttäminen ja järjestäminen, ovat säilyneet tähän päivään asti. Vuoden 2017 alussa voimaan tuli uusi arkistolaki⁸, kun piirihallintomallista luovuttiin. Kansallisarkistosta ja maakunta-arkistoista muodostettiin yksi opetus- ja kulttuuriministeriön alainen viranomaisen, Kansallisarkisto.⁹

⁷ Perusvaatimukset organisaatioiden asiakirjahallinnalle tulevat lainsäädännöstä (ks. esimerkiksi *Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621*). Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunnan (JUHTA) suosituksissa JHS 152 ja JHS 156 ohjataan organisaatioita prosessien kartoitukseen ja kehittämiseen ja edelleen sähköisen asiankäsittelyn ja tiedonhallinnan suunnitteluun ja kehittämiseen.

⁸ Arkistolaisissa säädetään arkistonmuodostajan arkistotoimeen liittyvistä vastuista ja suunnittelu- ja käytännön tehtävistä. Suomessa arkistolaitos määrää, mitkä asiakirjat tai asiakirjoihin sisältyvät tiedot säilytetään pysyvästi (ks. *Arkistolaki 23.9.1994/831 8 §*).

⁹ Uudistetulla arkistonlainsäädännöllä pyritään tehostamaan kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen ja niihin sisältyvien tietojen pysyvää säilyttämistä ja mahdollistamaan sähköiseen muotoon tallennettujen asiakirjojen alkuperäiskappaleiden hävittäminen (ks. *Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Kansallisarkistosta ja arkistolain muuttamisesta, HE 191/2016*).

3.5 Kirjallisuutta vuorovaikutteisesta seulonnasta

Elämme sosiaalisessa maailmassa, jossa vuorovaikutusta on vaikea välttää. Kirjallisuuden ja ohjeistusten lukeminenkin on vuorovaikutusta ja sanattomat eleet ja ilmeet yksi kommunikaation muoto. Toiminnan tarkastelu sosiaalisessa kontekstissa antaa paljon mille tahansa tutkimukselle ja työlle. On siis perusteltua tutkia myös asiakirjojen seulontaa ja siihen liittyviä periaatteita sosiaalisesta näkökulmasta käsin.

Arkistonhoitajista on tehty vähän tutkimusta, vielä vähemmän sosiokulttuurista tutkimusta. Barbara Craig kirjoittaa seulonnasta ja sen perimmäisestä ideasta – siitä, miten kukin seuloja tekee lopulta itse omat arvonmäärittämissä päätöksensä. Seulomalla aineistoa ja järjestämällä tietoa parhaaksi näkemäämme muotoon, teemme maailmaa samalla itsellemme helpommin ymmärrettäväksi. Lisäksi seulonta on aina vallitsevaan tilanteeseen, paikkaan ja aikaan sidottua. On hyvä muistaa, että osana laajempaa organisaatiota seulomme eri tavalla kuin jos seuloisimme itsenäisesti omaa yksityisarkistoamme. Taaunehtivassa seulonnassa on kyse katsomisesta sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. Näin arkistonhoitajalla on omasta lähtökohdastaan ja taustastaan katsottuna seulonnassa useita rooleja, toisaalta ohjeistajana, tulkitsijana ja tarkkailijana ja toisaalta arvonmäärityksen ja valinnan tekijänä ja toimeenpanijana. Se, millainen tietämys arkistonhoitajalla on työhön liittyvistä tekijöistä ja sosiaalisista ulottuvuuksista ennalta, vaikuttaa lopulta arvonmäärityksen suuntaan ja lopputulokseen. (Craig 2004, 7-9, 42-43, 51-61, 82-83.)

Yhdysvaltalaisen arkistotieteilijä Kimberly Doris Andersonin väitöstudiumuksen tarkoituksena oli alun perin kartoittaa erilaisia seulonnan tapoja ja kehittää yleispätevä malli seulonnan oppimiseen. Ongelmana oli kuitenkin se, että vastaavaa tutkimusta ei ollut aiemmin juuri tehty eikä oppimismetodeja seulonnan yhteydessä testattu. Tästä syystä tutkimuksen ainoaksi anniksi jäi lopulta tieteellisen keskustelun avaaminen ja aineiston kerääminen. Tutkimuksensa tukena Anderson hyödyntää omia kokemuksiaan seulonnasta sekä vuonna 2008 tekemäänsä pilottitutkimusta,

josta käy ilmi, ettei seulonta ole käsitteenä tuttu läheskään kaikille arkistonhoitajille. Tulokset ovat vastaavia myös Andersonin väitöstutkimuksessa. Haastateltavat eivät kokeneet seulovansa muun työn ohessa, vaikka kysyttäessä kuvailivatkin tekevänsä juuri arvonmääritykseen liittyviä valintoja. Andersonin tutkimukset osoittavat, että jatkuva koulutuksen tarve seulonnalle on olemassa.

Anderson käsittelee väitöstutkimuksessaan myös jonkin verran tunteita. Seulontaan liittyy yhteiskunnallisten ja organisationaalisten paineiden alla työskentelyä, mikä on yllättänyt monet arkistonhoitajat, sillä ilmiöön ei ole perehdytty opintojen aikana. Kyselystä ja haastatteluista selviää, että tunnetasolla pelko sävyttää monen seulontaa, vaikka löytyy myös niitä, joilla ei vastaavia kokemuksia ole tai seulonnan pelko työkokemuksen lisääntyessä helpottaa selvästi. (Anderson 2011, s. 180.)

Andersonin tutkimuksen tavoitteena ei ole kuvata professiota amerikkalaisen arkistotradition näkökulmasta saati lähestyä arkistonhoitoa tunteiden, sosiaalisten suhteiden tai muiden arkistonhoitajien henkilökohtaisten odotusten ja ominaisuuksien kautta. Kuitenkin kyselyyn osallistuneiden antamat tiedot perustuvat pitkälti osallistuneiden omaan muistiin ja kokemukseen, jolloin nämä aihealueet painottuvat. Andersonin tutkimuksesta käy ilmi, että työssäoppimisen lisäksi ammattillinen koulutus ja erilaiset kurssit ja projektit koetaan seulonnan kannalta hyödyllisiksi. Myös koulutustausta tukee reflektiivisyyttä ja ongelmanratkaisukykyä. Sen sijaan työnhajajien ja kokeneempien kollegojen merkitys osoittautui tutkimustuloksissa oletettua vähäisemmäksi. Suurin osa arkistonhoitajista tekee seulontatyötä perustaen päätöksensä pelkästään säännöksiin ja ohjeistuksiin osoittamatta halukkuutta syvempään ongelmanasetteluun:

As I hoped, there is evidence that a portion of archivists are highly reflective, concerned with the long-term social and institutional ramifications of their decisions, and actively reject neutrality and passivity. However, there is also a portion (perhaps larger) of archivists who externalize their own judgment and subjectivity onto policies or retention schedules - - (Anderson 2011, 187.)

Ilmiö on Andersonin mielestä huolestuttava, sillä seulonnassa on kyse nimenomaan analyttisyydestä ja reflektiivisestä asiantuntijatyöstä. Huolestuttavaa passiiviarkistojen vaalimisen kannalta on sekin, miten asiakirjojen historiallinen säilyttäminen ja ylipäätään arkistojen perinteinen tehtävä kansakunnan muistina on jäämässä sähköisen asiakirjahallinnan jalkoihin. Mitä pidemmälle teknologinen kehitys etenee, sitä vähemmän alalla riittää aikaa ja resursseja fyysisiin arkistofondeihin ja taannehtivaan seulontaan. Näyttää siltä, että arkistoteorian uusi paradigma korostaa entisestään asiakirjojen elinkaaren ääripäiden vastakkainasettelua ja syventää päätearkistojen ja asiakirjahallinnan välistä kuilua, vaikka paradoksaalisesti sähköisessä ympäristössä niiden pitäisi vain lähentyä toisiaan. (Greene 2002, 43, 47, 53; Henttonen 2004, 85, 88.)

Voidaan sanoa, että arvonmääritys ja seulonta ovat kansainvälisessä arkistokentässä jossain määrin suomalaisia vahvuuksia, sillä seulonta on ollut meillä aina verrattain hyvin organisoitua, vaikka teorianmuodostus onkin ollut vähäistä. Useimmilla suomalaisilla virastoilla on käytössään voimassa oleva arkistonmuodostussuunnitelma. Lisäksi suomalaisiin vahvuuksiin kuuluu järjestyksessään kolmas arkistolaki (831/94), joka antaa arkistotoimelle selkeän aseman ja vastuut viranomaisten toiminnasta ja siitä syntyvistä asiakirjoista. (Lybeck et al 2006, 254-255.)

Ohjeiden, säännösten ja lakien rinnalla seulomattomien arkistojen pelastajaksi voi nousta postmoderni ajattelu, jonka subjektiivinen moniäänisyys ja kokeileva narratiivisuus yhdistetään verkostoitumiseen, yhteisöihin ja innovatiivisiin valintoihin. *Postmodernissa seulonnassa* todellisuuden tulkintoja on lukemattomia, toisin sanoen asiakirjan arvolla on sosiaalinen konteksti. Postmodernismi edellyttää kuitenkin arkistonhoitajalta uutta avoimuutta ja avointa toimijuutta, halua kyseenalaistaa ja tulla kyseenalaistetuksi. (Lybeck et al 2006, 240-241.)

Kanadalaiset arkistoteoretikot Terry Eastwood ja Terry Cook ovat pyrkineet kehittämään asiakirjojen arvonmääritystä ja säilyttämistä. He toteavat, että seulontapäätös on tehtävä aina arkistonmuodostajan hallinnon

ja toiminnan tarpeita mukailleen, mutta aineistojen autenttisuus ja evidenssiarvo eivät kärsi, vaikka niitä tarkasteltaisiinkin välillä erilaisista näkökulmista käsin. Itse asiassa postmoderni aikakausi suorastaan vaatii sitä. Innovatiivisessa arvonmäärityksessä tekstit elävät riippuen siitä, mistä näkökulmasta niitä tarkastellaan. Tänä päivänä valveutuneet arkistohoitajat myös tiedostavat hyvin ennakkoseulonnan merkityksen. Aktiivisen vuorovaikutuksen avulla on mahdollista vaikuttaa siihen, millaisia arkistoja toiminnan yhteydessä syntyy ja sitä kautta vähentää taannehtivan seulonnan määrää. Vuorovaikutuksen hyödyt huomioon ottaen avoin keskustelu arvokriteereistä ja niiden antamista merkityksistä on kenties juuri sitä, mitä arkistoissa ja asianhallinnan suunnittelu- ja kehitystyössä tällä hetkellä kaivataan. (Cook 2001, 4-11; Santamaria 2013, 149-150.)

4 TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimushypoteesina on, että asiakirjojen arvonmääritykseen liittyvät kysymykset voidaan ratkaista vuorovaikutuksen keinoin. Vaikka julkishallinnollisten asiakirjojen arvonmääritys perustuu vahvasti lainsäädäntöön, hallintohierarkioihin ja lukuisiin muihin ohjeistuksiin ja suosituksiin, on se toisaalta myös hyvin intellektuaalista toimintaa erilaisine arvokriteereihin ja aineistopolitiikkaan liittyvine tulkintoineen.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan arkistojen taannehtivaa seulontaa vuorovaikutuksen näkökulmasta sosiaalisen ja kokemuksellisen oppimisen teorioita hyödyntäen. Tarkoituksena on tehdä huomioita taannehtivassa seulonnassa ilmenevistä sosiaalisen oppimisen ja jakamisen tavoista ja tarpeista. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten ja missä asiakirjojen arvonmääritykseen liittyvissä tilanteissa vuorovaikutusta ja sosiaalista oppimista hyödynnetään? Mitkä asiat vaikuttavat arvonmäärityspäätöksen syntymiseen?
2. Kenen tietämystä jaetaan, millaista tietämystä jaetaan ja miksi?
3. Mitä hyötyä ja/tai haittaa vuorovaikutuksesta ja sosiaalisesta oppimisesta on arvonmääritykselle?

Organisaation toimintaan sopivien standardien valitseminen ja tulkitseminen ja edelleen asiakirjojen arvonmäärityksen tehokkuus ja tarkkuus vaativat arkistonhoitajalta aina jonkin verran itsenäistä aktiivisuutta ja ongelmanratkaisukykyä. Vuorovaikutuksella, ohjauksella ja opitun toistolla on kuitenkin hyvän tiedonhallintatavan ja arkistojen provenienssin säilymisen kannalta yhtä suuri merkitys.

Koska käytännön työssä ei voi aina välttyä ristiriidoilta ja väärinymmärryksiltäkään, tutkimuksessa sivutaan myös jonkin verran arvonmäärityksen yhteydessä koettuja tunteita, kuten turhautumista, välinpitämättömyyttä, kyllästymistä ja epäonnistumisen pelkoa.

4.2 Tutkimusorganisaatio

Tutkimuksen tapausorganisaatioksi valikoitui hallintokunta eräässä suomalaisessa kaupunkiorganisaatiossa, joka työllisti vuonna 2015 yhteensä 342 henkilöä.

Tutkimuksen aikana tapausorganisaatio jakautui kuuteen yksikköön ja 16 vastuualueeseen mukaan lukien asiakas- ja lupapalvelut sekä hallintokuntaa johtava lautakunta. Viimeisin hyväksytty ja voimassa oleva arkistonmuodostussuunnitelma oli vuodelta 1990, joka oli organisaatiomuutosten ja arkistoviranomaisten määräysten ja suositusten uudistumisen myötä ehtinyt jo suurimmaksi osaksi vanhentua. Uusia arkistonmuodostussuunnitelmia oli luonnosteltu 2000-luvulla, mutta niistä ei oltu tehty päätösesitystä toimielimelle.

Vuonna 2016 aloitetussa arkistokartoituksessa todettiin, että tapausorganisaation arkistotiloihin oli vuosien saatossa kertynyt yhteensä 1300 hyllymetrejä analogisesti ja osin myös digitaalisessa muodossa säilytettäviä asiakirjoja, joista lähes 1000 hyllymetriä oli määräajan säilytettävää ja suurimmaksi osaksi seulomatonta aineistoa.

4.3 Tutkimusaineiston kerääminen ja analyysi

Tutkimuksessa tarkastellaan arkistonhoitajien kokemuksia ja ajatuksia vuorovaikutuksesta ja sosiaalisesta oppimisesta työssään. Koska kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen avulla voidaan parhaiten kuvata, ymmärtää ja selittää sosiaalisiin ilmiöihin ja erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien luontaisiin toimintatapoihin liittyviä asioita ja merkityksiä, tutkimuksen empiirinen osuus suoritettiin tapaustutkimuksena ja tutkimusaineisto

kerättiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla. Puolistrukturoidun haastattelun aikana haastateltavaan saadaan suora yhteys ja hän voi vapaasti kuvata ajatuksiaan ja kokemuksiaan – kuitenkin vain ennalta osoitetusta aihepiiristä ja niin, että kaikille haastateltaville esitetään samat kysymykset. Haastattelija ei ohjaile haastateltavaa vastauksissaan, mutta voi tarkentaa tiedonhankintaa lisäkysymyksin. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 11, 34-35, 47-48.)

Haastatteluihin kutsuttiin kesäkuussa 2016 neljä henkilöä, joita erilaisista tehtävänimikkeistä huolimatta yhdistivät arkistointiin, tietopalveluun ja tiedonhallintaan liittyvät tehtävät. Kaikki haastateltavat olivat työskennelleet tapausorganisaatiossa huomattavan pitkän ajan mutta eri vastuualueilla. Heidän työnimikkeensä olivat arkistonhoitaja, toimistonhoitaja, maanmittausinsinööri ja suunnitteluavustaja.

Haastattelut pidettiin yksitellen heinä-elokuussa vuonna 2016. Haastateltaville kerrottiin etukäteen arvio haastattelun kestosta ja informaation tallennustavasta. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista tuntiin ja jokaisessa haastattelussa hyödynnettiin haastateltaville etukäteen lähetettyä kyselykaavaketta (ks. LIITE).

Omaa työtä ja kokemuksia arvonmäärityksestä kuvailtiin keskustelun kuluessa vapaasti. Haastattelija esitti lisäkysymyksiä ja palautti keskustelun tarvittaessa takaisin alkuperäiseen aiheeseen. Haastateltavan kokemuksesta ja tietämyksestä riippuen joihinkin kysymyksiin palattiin spontaanisti uudelleen ja osa kysymyksistä ohitettiin kokonaan. Haastattelut päätettiin, kun kerätty tutkimusaineisto saturoitui eli siitä ei enää tullut esiin uutta tietoa. Analyysivaiheessa vastaukset litteroitiin ja merkittiin tunnistetiedoin h1-h4.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Ajatuksia ja ensikokemuksia arkistosta

5.1.1 Asenteet ja odotukset

Kaikkia neljää haastateltavaa yhdisti arvostus arkistotyötä kohtaan. He tiedostivat asiakirjojen tärkeyden ja ajattelivat asiaa paitsi organisaation toiminnan myös kulttuuris-historiallisen näkökulman kannalta:

Meillä tehdään arvokasta työtä, kun me nyt laitetaan nämä [asiakirjat] oikein ja oikeisiin järjestyksiin. (h3)

Jotain täytyy säilyttääkin. (h2)

Kuitenkin haastateltavat kokivat, että arkistoa arvostetaan heidän työyhteisössään vasta sitten, kun sieltä itse tarvitaan jotain. Arkistotyön vähätelyyn ja välinpitämättömiin asenteisiin oltiin pettyneitä:

Arkisto ei saa näkyä, se ei saa viiä tilaa, ei aikaa eikä rahaa, mutta kaikki täytyy löytyä heti. Et missään sitä ei arvosteta. (h4)

Siinä vaiheessa, kun sitä [arkistointia] tekee, ni sitä ei arvosta kukaan. Mutta siinä vaiheessa, kun tullaan hakemaan jotain ja sitte löytyykin se ikivanha piirustus, niin ollaan, et vau [nauraa] Et onks tää ihan oikeesti tallessa! (h3)

Ne, keitä arkisto ei kiinnosta, heittää [asiakirjoja] roskii mitää keneltäkää kysymättä. (h2)

Yksikään haastateltavista ei avannut ilmiötä tarkemmin tai erikseen tuonut esille huolta siitä, mitä vahinkoa välinpitämättömyydestä voisi mahdollisesti aiheutua organisaatiolle. Toisaalta arkiston vähäinen arvostus työyhteisössä ei kummastuttanut, sillä he olivat ehtineet nähdä aineistot nykyistä paljon huonommassakin kunnossa. Ensimmäisiä vierailuja arkistotiloihin kuvailtiin värikkäästi:

Sehän oli ihan mahdottoman monen sokkelon kautta, kun sinne [arkistoon] mentiin. Niin, se oli tosi pelottava paikka. [...]

Oikeestaan alussa mä en tehny mitään muuta, ku kauhistelin. (h1)

Sit kun mul näytettii se paikka, ni mä aattelin et kauhee, et tulenko mä tämmöseen paikkaan. Eihän tääl ol ko... Pölypilvii lentelee. Se oli semmone huoneisto vaa ja siel oli vuotavat ikkunat ja oli kukkapurkkii, mikroo, multaa, liimaa ja... (h2)

5.1.2 Arkistoon perehtyminen ja seulomaan oppiminen

Vaikka verrattain pienenkin arkistokokonaisuuden sisällön ja historian hahmottaminen on usein vaativa tehtävä, yksikään haastateltavista ei työtä aloittaessaan kokenut saaneensa organisaation aineistojen seulontaan riittävästi perehdytystä:

Alussa tietysti mä olin ihan hukassa, kun en oikein ymmärtänyt näiden asioiden päälle. Kaikki puuttu, kukaa ei ois neuvonu. [...] Mä kaipasin niit säilytysaikoja. (h2)

Mun edeltäjäni oli sillon jo jääny eläkkeelle, ni mä sitä [arkistoa] sitten itse opiskelin. Muut työntekijät tietysti näytti vähän, et ehkä se [edeltäjä] jotain tämmöstä on tehny... Näin, ettei mitään sen suurempaa perehdyttämistä. (h3)

Et kuhan nyt laitot mapin perään selvästi, mitä siin lukee, ni se riittää. Et se oli oikeestas se ohje. (h1)

Se oli kaaos. (h2)

Ainoastaan yksi haastateltavista muisti ennen työsuhdetta suorittaneensa yksittäisen arkistoalaa koskevan kurssin tai luennon. Muilla ei ollut aiempia arkisto-opintoja taustalla. Halutessaan kaikki saivat kuitenkin lisäkoulutusta:

Sittemmää menin Helsinkii, missä oli se Botska opettamas. Hyvä, ku pysy mukana! Mä olin kolme päivää siellä, ja siit oli sit oikee semmone koe. (h2)

Semmonen joku peruskurssi on aikoinaan ollu tuol arkistolaitoksen... Äh, en nyt muista ihan tarkkaan, koska se oli. (h1)

Koulutusta ei ollu, mutta sillon mä sanoin ehdoksi, että se täytyy olla. Mun on päästävä sittenni koulutukseen. (h4)

Vaikka aloittelevan arkistonhoitajan koulutuksen merkitystä korostettiin vastauksissa, haastateltavat eivät käytännön työtä kuvaillessaan kertooneet koulutuksesta olleen mainittavaa hyötyä tai sitä ei mainittu lainkaan. Kuitenkin ensimmäiset kokemukset seulonnasta muistettiin hyvin. Seulontaa kuvailtiin fyysisesti raskaaksi ja aikaa vieväksi ja arkistoja oli järjestetty, kun muilta töiltä oli ehditty. Kaikki haastateltavat olivat aloittaneet työn aineistosta, jonka säilytysajoista he olivat olleet varmoja:

Ja ne [asiakirjat] kannettii sit ain sillain pino kerrallaa. Ne oli tietyst vähän levannu jo tai sit maalarinteipillä laitettu tällai kii... Tai sit narulla. Tai sit oli vaa ängetty kaikki paperit jonneki, mihi vaa mahtu. (h2)

Sillon ol [...] näitä ikivanhoja tukihakemuksia ja sit tietysti niiden liitteet. Et ne ol oikeestaan semmost selvää tavaraa. Niis on ollu sillon viis vuotta se säilytysaika ja ne oli sitte jo hyvin vanhentuneita. Että ei ollu mitään huolta [hävittämisestä]. (h1)

Me alotettii kirjeistä, ko ne oli helpommat alottaa. (h2)

Haastateltavien vastauksissa epätoivon ja voimattomuuden tuntemukset korostuivat. Kuitenkin alun vaikeuksissa ja yksin seulomisessa nähtiin myös hyviä puolia:

Mä luulen, et kokemus on se paras tapa [oppia]. Et kyl siin jotenkin se näkemys tulee. (h3)

Mä olin tyytyväinen, ettei arkistointi kiinnostanu kettää. Et ihan rauhassa sain käydä ne [asiakirjat] läpi. Ni nyttenki, ku jotain asiakirjaa tarvitaan, ni mä suurin piirtein tiiän, onko semmosta näkynty. (h4)

5.2 Käsitykset seulonnasta ja arvonmäärityksestä

5.2.1 Seulontaprosessin kuvailu vaikeaa

Vaikka jokaisella haastateltavalla oli asiakirjojen hävittämisestä jonkin verran kokemusta, vastauksista kävi ilmi, että tapausorganisaatiossa asiakirjojen taannehtivalle seulonnalle ei ollut missään vaiheessa ehtinyt kehittyä selvää rutiinia. Seulonta käsitteenä tuntui vieraalta eikä sitä oikein osattu avata. Vastauksissa keskityttiin kuvailemaan lähinnä asiakirjojen keräämistä ja säilyttämistä:

Hienoi sanoi. Ei kato hajuukaa, mitä ne tarkoittaa. (h2)

Meil oikeestaan loppujen lopuks hävitetään hirveen vähän mitään. Joo, eli mä siis itse asiassa vaan kerään ja kerään. (h3)

Pyydettyäessä haastateltavat pyrkivät kuvailemaan säilytysaikojen määrittämistä tarkemmin, mutta eivät pysähtyneet miettimään sitä, mihin arvonmäärityskriteereihin säilytysajat voisivat eri tilanteissa perustua. Vastauksissa korostuivat arkistonhoitajien omat olettamukset:

On asioit, niinku arkistolaatikoita, mitä mä en oo koskaan nähny viidentoist vuoden aikana. Sillon mä tiedän, et ehkä toi alkaa jo olemaan semmosta aineistoa, mitä ei ainakaan täällä käytössä tarvita [...] Sielt vois alkaa sitä jollain lailla seulomaan. (h3)

No, mää olettasin, et tää oli just sitä taannehtivaa seulontaa, mitä mä oon tehny. Elikkä jo tavallaan muodostunutta aineistoa käydään läpi siin vaihees, ku niitä [asiakirjoja] aletaan hävittää. (h1)

Arvonmääritystä kuvaili tarkemmin vain yksi haastateltava, joka piti asiakirjojen sisällön ja kontekstin selvittämistä tärkeänä. Myös säilytysmuodon valinta tuli mainituksi:

Jos on ihan outo asiakirja, ni mä katon, kuka sen on tehnyt. Mun täytyy ymmärtää asia ensti. Mikä tämä on? Miks tää on tehty? (h2)

No, se [arvonmääritys] on niinkö tavallaan se asiakirjan säilytysajan määrittäminen. Ja sitte, millä tavalla sitä asiakirjaa säilytetään ja missä muodossa sitä säilytetään. Että en mä osaa sitä sen paremmin... Tai niin mä sen kuvittelen olevan. (h2)

Myös omaa roolia ja sen merkitystä arvonmäärityksessä pohdittiin:

Siin täytyy ol ja mieltii, ei tätä päivää vaa tulevaisuut varten. Ja se, et muutkin ymmärtää, mitä mä olen tarkottanu. (h3)

5.2.2 Ajatuksia paperiarkistojen järjestämisestä

Perinteisessä paperiarkistossa asiakirjojen arvonmääritys on riippuvainen paitsi arkistokaavasta myös asiakirjojen alkuperäisestä fyysisestä järjestyksestä ja luetteloinnista, jota voidaan tukea arkistokuvailulla. Hyvä pohja arvonmääritykselle on hyvin hoidettu arkisto. Asiakirjan säilyttäminen sellaisenaan ei vielä tee arkistoa, vaan asiakirja tarvitsee ympärilleen muita asiakirjoja. Ihan minkä tahansa asiakirjojen säilyttäminen varmuuden vuoksi ei kuitenkaan ole mielekäästä, mutta tähän usein päädytään, jos aineiston konteksti ja merkitys eivät ole selvillä. Myös aiemmin tehdyt suunnitelmat ja päätökset säilytystavasta ovat saattaneet unohtua, jolloin samoja asiakirjoja säilytetään turhaan sekä sähköisenä että paperisena.

Arkistonhoitajan rooliin säilytysajan määrittäjänä, asiakirjallisen tiedon luovuttajana ja hävittämisen portinvartijana liittyy paljon vastuuta. Mitä enemmän ja syvällisemmin haastattelujen edetessä pohdittiin seulonnan merkitystä arkistokokonaisuuden ja koko organisaation toiminnan kannalta, haastateltavat alkoivat spontaanisti kuvailla tunteita, joita hallitsemattomasti kasvaneet paperiaineistot ja niiden seulonta heissä herättivät. Päällimmäisinä esiin nousivat epävarmuuden ja turhautumisen tunteet:

Kyllähän mä oon koittanu sitä sanoo... Et ku siis sehän painaa mua. [...] Mun ei kannata sinne [arkistoon] mennä tunniks eikä kahdeks. Et se on ihan sama, et oonko mä sit siellä vai en. En mä saa siel mitään aikaseks. Et mää pyöritän ja kattelen niit mappei siel, et mistä mä lähtisin, ja sit se aika on menny. (h1)

Sitä massaa otetaan vastaan ja sit jokainen koitetaan selvit sen kanssa, millai parhaaks nähdään. Mutta joo, turhaa työtä tulee tehtyy ihan hirveesti. (h3)

Ja sit ku se on niin sekasta. Et ko siel on siis ihan mitä vaan. (h1)

Pääte- ja lähiarkistojen fyysiseen järjestämiseen kannustettiin, mutta samaan aikaan vastuualueilla asiakirjojen elinkaaren hallintaan ei kiinnitetty riittävästi huomiota. Yksi haastateltavista näki ennakkoseulonnan ratkaisuna asiakirjatulvaan, mutta juuri prosessien epämääräisyys turhautti häntä:

No, siis ihanteellisim tilannehan olis se, että kun asiakirja syntyy, ni se seulottas ja laitettas heti oikeeseen paikkaan ja sit se sais sen ajan, et kuinka kauan sitä säilytetään, jos se on säilytyskelpoinen [...] Mut tänä päivänähän se on, että niitä paperinippuja sitten... Niitä on...! Ja sit ku niit aletaan käymään läpi, niin huh huh! (h1)

Asiakirjojen säilytysajoista keskusteltaessa niiden määrittäminen tuntui seulontatyössä kaikkein vaikeimmalta osuudelta. Parhaiten tunnistettiin pysyvästi säilytettävät asiakirjat:

Mut meidän osalta, tuo mikä mulla on... Ni se on aika helppo, siis ne säilytysajat. Kaupakirjat on pysyvästi säilytettävää. Sitten samoten kauppaan liittyvät liitteet, kuten kaupakirjan liitekartta ja mahdolliset valtakirjat. (h4)

5.3 Vuorovaikutuksen merkitys seulonnassa

5.3.1 Yhteistyöstä lisää varmuutta

Se, mistä negatiiviset kokemukset taannehtivasta seulonnasta tapausorganisaatiossa johtuvat, eivät haastateltavien mukaan johtuneet niinkään asiakirjoista vaan siitä, miten yksin niiden kanssa oli lopulta jäänyt:

Mä oletin, et ammatti-ihminen osaa mua opettaa. Ja mä otin tämse sorttisii papereit, ja tollasii ja tollasii, että hän sanoo

suoraa mul, et mitä niitte kans tehhä. Mut hän vänkäs vaa toisen kans ja ne paperit jäi mulle. (h2)

Kahdella haastateltavalla oli aiempaa kokemusta ryhmässä seulomisesta. Työkavereilta saatua tukea kuvailtiin tärkeäksi mutta epävarmuuden tunteita yhdessä määritelty säilytysaika ei ollut välttämättä poistanut:

Oli semne arkistoryhmä ja tän kanslistin kans me seulottiin. Hän oli vähän vanhempi ja hän osas jotai niist [asiakirjoista] sanoo. Ja tää ryhmä oli mun tukenani. (h2)

Meil on ollu jotain tämmösiä vanhoja tutkimusaineistoja ja muita, mitä on arkistoitu. Ja varmaan ollaan yhteistyöllä päädytty siihen, et ehkä nää vois tästä jo poistaa. Emmä usko, et mä oon ihan niinku... Ihan itse menny mitään hävittämään. (h3)

Kaikki haastateltavat toivoivat asiakirjojen arvonmääritykseen lisää tukea työyhteisöltä. Yhteistyön parhaina puolina lueteltiin varmuuden saaminen omille ajatuksille mutta myös ajan säästäminen. Kukaan haastateltavista ei ilmoittanut luottavansa täysin omaan arvostelukykyynsä:

Kyl mä vielä haen sitä varmistusta, kun mulla on kuitenkin sitä seulontaa ollu sit aika harvoin... Et sit melkein hakee sitä tukee jostakin. [...] Tietysti nyt, kun on tää meidän tiimi, ni nyt on sillain jollain tavalla mukava olo. Että tuntuu, että saa tukea ja et voi kysyy ja saa niinko apua. Tää on oikeestas ensimmäinen kerta. (h1)

Kyl mäkin haluaisin varmistuksen siitä, et onks tää varmasti... Et teenks mä nyt oikeesti sitä, mitä mun kuuluu. [...] Lähinnä se, että on se toinen mielipide siitä [säilytysajasta]. Et se on semmonen kaikkein tärkein. (h3)

Tämmösii suurempii massoja [hävittämistä] on kiva tehdä kahdestaan. (h2)

On vaan niin paljon töitä, ettei ehdi tekemään kunnolla ja totta kai se harmittaa. Se olis kiva, jos siihen [seulontaan] sais vaikka apua. (h3)

Yksi haastateltavista kertoi hakevansa asiakirjojen arvonmääritykseen apua vastuualueilta, joiden tehtävien yhteydessä asiakirjat syntyvät. Asiakirjojen tunnistaminen tuntui hänestä kaikkein haastavimmalta:

Kyl mulle on työkaverit aina ollu tukena ja neuvonu, mitä on pystyny neuvoon. Ja mäkin oon välil menny kysyyn seinän takaa et hei, mikä paperi tää on? Onko tää rakennuslupaa vai mihin tää liittyy? (h2)

Mä oisin ihan ulalla, jos emmä keskustelis ihmisten kanssa, kuka niit asiakirjoi tekee. (h2)

Seulontaa ajateltiin laajemmin myös oman hallintokunnan ulkopuolella:

Olettasin et toises hallintokunnas heitettäis turhat pois, ku meil on ne [alkuperäiset asiakirjat]. Tai päinvastoin. Miks me säilytetään, jos sil toisel on ne alkuperäset? (h2)

Kaikki haastateltavat kokivat, että aina vuorovaikutuksestaan ei ole apua asiakirjojen arvonmäärityksessä. On ollut tilanteita, joissa keskusteluyhteyden avaaminen on tehnyt seulonnasta jopa mahdollista:

Kyllä niitä [arkistoja] yritetään vuosittain käydä läpi. Jollain tasolla. Mä luulen, ettei oikeestaan tiedetä edes, että mitä täytyy säilyttää ja mitä ehkä saa hävittää. (h3)

Joskus on kyl sillai, et joutuu menemään sanomaan henkilöltä henkilölle... Eikä ain tiedä oikein silloinkaan. (h2)

Kyllähän mä silloin sieltä häneltä neuvoo kysyin, mut et mun mielestä sieltä huoku semmone... Et ei se [hävittäminen] oo niinko oleellista. (h1)

Silloin mitään ei saanu hävittää ja lopulta oli pakko lyyä hanskat tiskiin, että arkisto on siinä kunnossa kun on, kunnes kyseinen henkilö jää eläkkeelle. [...] Niinku sitä tahittiin, ni kyllä oli silloin semmonen olo, että hoitakoon joku muu. (h4)

5.3.2 Ohjeistusten ja määräysten hyödyntäminen

Seulontapäätös perustellaan Suomessa joko Kansallisarkiston antamilla määräyksillä tai Kansallisarkiston päätöksiin perustuvilla viranomaiskohtaisilla säädöksillä. Kuntasektorilla asiakirjojen arvonmäärityksessä tukeudutaan Suomen Kuntaliiton antamiin määräyksiin ja suosituksiin, jotka käsittävät kaikki suomalaisten kuntien lakisääteiset ja itsehallinnon nojalla itselleen ottamat, vapaaehtoiset ydintehtävät.¹⁰

Suomen Kuntaliitto ylläpitää ja päivittää säilytysaikasuosituksiaan tarvittaessa, kuitenkin vähintään viiden vuoden välein. Valtionarkiston vuonna 1989 antamia seulontapäätöksiä noudatetaan takautuvasti asiakirjoihin, joista ei ole vielä annettu uusia päätöksiä.

Pyydettyessä kaikilla haastateltavilla on hetken vaikeuksia muistaa ja niimetä käytössä olevat säilytysaikaohjeistukset ja -säädökset – osittain niiden vähäisen käytön vuoksi:

Mä oon kerran tai kaks käyny vähän kattomassa niitä... [arkistolaitoksen ohjeistuksia]. (h3)

Ja sit mä käytän niit kunnallis... Mitä ne kirjat nyt on? Mä käytän niitä... (h4)

Et nää mitä on nää arkistolaitoksen ne... Hävitysohjeet... Tai ne ohjeet, kirjaset ku on... Ni niitten perusteella oon sit aikoja kattonu. (h1)

Tekikö se Kuntaliitto ne säilytysaikaohjeet? Et ei oikeen mitään muuta oo. (h2)

¹⁰ Kuntien toimesta kuntalaisille järjestettyjä peruspalveluja ovat muun muassa sosiaalihuoltoon, terveydenhuoltoon, opetus- ja kulttuuripalveluihin ja teknisiin palveluihin liittyvät tehtävät (ks. Suomen Kuntaliitto: <http://www.kunnat.net/fi/Sivut/default.aspx>).

Kaksi haastateltavaa myöntää, etteivät he aina löydä ohjeistuksista etsimäänsä, vaikka ovatkin tottuneita niiden selaamiseen. Ohjeet ja määräykset koetaan vaikealukuisiksi:

Sit mä käyn arkistolaitoksen sivuil kattomas, et se on yks semmone helpotus ainakin. Mut ei sielt aina löydy vastauksia. (h2)

En mä sano, että niitä ohjeita on kyllä, mutta että sit nää on kuitenkin niin monilaajusia nää jutut [...] Jollain taval sitä kaipais, et siel ois selkee, hyvä ohje, et tietää, et tää on nyt se oikea tapa toimia. (h1)

Kun haastateltavia pyytää selittämään, miksi he eivät mielestään löydä ohjeistuksista etsimäänsä asiakirjaa ja säilytysaikaa, syyksi ilmoitetaan tiedon paljous. Yksi haastateltavista ei ymmärrä ohjeistusten yhteyttä tapausorganisaation omiin prosesseihin ja asiakirjoihin:

[Huokaus, hiljaisuus] Öö, siel on liikaa asioita yhden otsikon alla. Ja sit, ko meilt ei löydy niitä asiakirjoja, ni sit joutuu hakee monest paikkaa... Et mikä niist [ohjeistuksista] sit ois kaikkein paras siihen [tilanteeseen], koska se asiakirja on ihan eri nimikkeellä täällä meillä? (h2)

5.4 Tietämyksenhallinta ja tiedon jäsentäminen

Tutkimusta tehtäessä tapausorganisaatiossa työskenteli paljon ihmisiä erilaisilla nimikkeillä ja työtehtävillä ja huomattava määrä ydinprosesseista leikkasi useita eri vastuualueita. Tällaisessa vuosikymmeniä kuntalaisia palvelleessa organisaatorakenteessa hiljaisen tiedon määrä on yleensä merkittävä, mutta tunnistetaanko tietämys ja osataanko sitä hyödyntää? Yksi haastateltavista oli aktiivisesti yrittänyt hyödyntää olemassa olevaa tietoa asiakirjojen arvonmäärittämisessä, mutta koki selvitystyön olleen jokseenkin raskasta:

Se on tietyst turhaa, ku joutuu monelta kysymään. Ja sit ku nää työt on jaettu sillai, et kaikki tekee eri työtä. Siitä rupeet sit tekemään pakkaa ittelles. [...] Me kierrettiin koko talo ja

kysyttiin jokaiselta henkilöltä, mitä ne tekee työksensä ja mitä mielt he on, miten pitkään [asiakirjaa] pitää säilyttää. (h2)

Organisaatioon karttunutta asiantuntemusta voidaan hyödyntää asiakirjojen arvonmäärityksessä mutta sen avulla on myös mahdollista kehittää ja yhtenäistää asianhallinnan prosesseja. Kuitenkin hiljaisen tietämyksen hyödyntämistä ja toisaalta häviämistä käsiteltiin vastauksissa vain lyhyesti. Kolme haastateltavaa tyytyi toteamaan, ettei organisaatioon kerääntyttä tietämystä ole ollut erinäisistä syistä mahdollista hyödyntää tai heillä ei ole ollut siihen tarvetta. Yksi heistä koki, että tarvittaessa omalakin tietämyksellä pärjää:

Ei ole henkilöitä enää töissä, ketkä osaa neuvoa. (h2)

Vieläkin tulee, et ai, teetteks te semmosta! [...] Ehkä ajatellaan vaan niin, että tää [työ] on vaan mun juttuni. (h4)

Musta kaikkein tärkeintä on se, et sä tiedät ite, mitä sulla siellä on. (h3)

Kuitenkin kaikki haastateltavat toivoivat yhtenäisempää ja yksinkertaisempaa tiedonhallintaa. Vastauksissa korostuivat asiakirjahallinnan jatkuva kehittäminen ja vähittäinen paperiarkistoista luopuminen sekä siirtymäajalle tyypilliset ongelmat:

Ne [asiakirjat] täytyy olla tosi selkeesti haettavissa. Hakukortille täytyy siis sen nimeämisen olla äärimmäisen tarkkaa, et sen [asian] voi joku löytää kolmenkymmenen vuoden päästä. [...] Täytyy tietää, mistä sitä tietoa lähdetään hakemaan. (3)

Liikaa laitetaan P-asemalle, ja kelläkään ei oo hajuakaan, mitä löytyy mistäkin. Ei niinko käytetä näitä ohjelmia, mitä meillä on tarjolla. (h2)

Siin täytyis ihan hirveesti jokaikisen ihmisen tehdä sitä työtä siel omassa pisteessään, että ei jemmais niitä [asiakirjoja]. Kun asia on hoidettu, ni sit hävitettäis ne ylimääräiset jutut ja vaan se oleellinen laitettais talteen. Ni näinhän se olis se ideaalitalanne. (h1)

Ennen laitettiin varmuuden vuoksi säilytykseen ja kaikki tulostettiin. Nyt ne [asiakirjat] on sähköposteina, ja niistä viis veisataan. (h2)

5.5 Oman tietämyksen jakaminen

Kysyttäessä, miten haastateltavat perehdyttäisivät uuden henkilön arkis- totehtäviin, he lähestyivät aihetta sosiaalisen oppimisen näkökulmasta. Kaikki mainitsivat oman tietämyksen jakamisen ja yhdessä tekemisen. Tekemisen ja kokemuksen kautta oppiminen koettiin tärkeäksi ja tietämys organisaation toiminnasta nousi myös esille:

Kyl varmaan neuvoisin ensin tutustuun koko systeemiin ja arkistointiin, et mitä se on. Ja siin sivus vois seurata, mitä mä teen. (h2)

Vierihoido. [...] Siinä täytyy olla järjestyksen tajua vähän itelläkin. Et sillon huomas, että [uusi työntekijä] tarvii täydellisen vierihoidon, kunnes työ rupee sujumaan. Pelkkä ohjeistus ei riitä. (h4)

Kyllähän se [oppiminen] kuitenkin sen työn kautta tulee. Ja sitte löytyy sieltä se kipinä. (h3)

Oman tietämyksen jakaminen tuntui toisaalta myös vaikealta:

Mä oon monta kertaa sitä miettiny itekki, että mä oon ite kuitenkin vielä aika epävarma... Et mä en osais opastaa toista, vieläkään. (h1)

5.6 Ajatuksia koulutuksesta ja työssä onnistumisesta

Asiakirjojen arvonmäärityksessä tarvitaan aktiivisia vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja ja luottamusta omaan päättelykykyyn. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että arkistotyöhön olisi hyvä olla jonkinlainen koulutus, joka tukisi näitä ominaisuuksia. Koulutuksen sisältöä ei kuitenkaan nimetty tai rajattu millään tavalla:

Ei opi muuten, jos ei ole mitään koulutusta. (h2)

Kysyttäessä, millainen on hyvä arkistonhoitaja tai kenelle haastateltavat antaisivat asiakirjojen seulontaan liittyviä tehtäviä, työssä tarvittavia henkilökohtaisia ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä pidettiin yhtä tärkeinä kuin koulutusta. Niitä myös kuvailtiin enemmän:

En mä nää ehkä siinä sitä koulutuksen tärkeyttä, vaan sen henkilön semmosta luonnetta enemmänkin... Siis kyllähän se täytyy olla vähän semmonen arkistoihminen muutenkin, et ei ihan taiteilija. (h3)

Tarkka, huolellinen, pitkäjänteinen, yhteistyökykyinen... Sanoinko mä vielä huolellinen? (h2)

Kun säilytysaika on ohi, ni täytyy uskaltaa hävittää. (h1)

Ainakin täytyy olla äärimmäisen tarkka ja järjestelmällinen ja huolellinen. Siis tämmösii ominaisuuksii siinä tarvii. Et mitään ei saa hävittää, jos ei ole aivan varma. (h4)

Koulutuksen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien rinnalle haastattelujen aikana nousivat jatkuvasti myös käytännön kokemus, jatkuva työssä oppiminen ja tarjolla olevan tietämyksen hyödyntäminen – tai sen vaikeus:

Mullahan on silmät vähän auennu, et hei, näihin tarvitaan joku säilytysaikakin. Ei se ny niin helppoa ollukaan. Et tost vaan viskataan tollai. (h2)

Mä itse asiassa en olis koskaan arvannu, millast tää [arkistotyö] on ja kuin paljon tätä on. Tietysti, jos tähän ois ollu jotain koulutusta ja perehdyttämistä, ni ois varmaan voinu oppii paljon enemmänki. (h3)

Tietysti kyllähän siellä [koulutuksessa] nyt se ajatusmaailma tuli, mut sit ku taas tuli tänne työpaikalle ja näki tämän ni... Siis hirveen vaikee oli alkaa soveltaa niit oppei, ku tääl kuitenkin on vaan pieni tekijä täs isossa systeemissä. (h1)

Vaikka ajatukset ja muistot asiakirjojen seulomisesta ja hävittämisen lopullisuudesta herättivät kaikissa haastateltavissa epävarmuuden tunteita, onnistumisen kokemuksiakin riitti kerrottavaksi:

Se tunne sillon, ko sai ne [asiakirjat] käyty läpi ja pakattuu laatikoihin... Ja sitte ku ne haettii pois, ni siis ihan oikeesti tuli semmonen hyvän olon tunne. Että jes, mä tein sen! (h1)

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustuloksissa tarkasteltiin tapausorganisaation toiminnassa syntyvien asiakirjojen taannehtivaa seulontaa ja seulontaprosessissa esiintyviä ongelmatilanteita. Tavoitteena oli selvittää, miten tapausorganisaation arkistoammattilaiset hyödyntävät organisaation tietämystä ja erilaisia vuorovaikutuksen keinoja asiakirjojen arvonmäärityksessä. Samalla kerättiin arvokasta tutkimusaineistoa suomalaisten arkistonhoitajien taannehtivan seulonnan kokemuksista ja siitä, miten he kokevat arvonmääritysprosessin osana omaa työtään. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, mitä periaatteita ja tavoitteita arkistonhoitajat pitävät asiakirjojen seulonnassa tärkeinä ja mitä toimintatapoja he itse toivovat seulontatyön tueksi.

Haastateltavien vastauksista kävi ilmi, että he eivät olleet työsuhteensa alussa itse hakeutuneet arkistohoidollisiin tehtäviin, vaan asiakirjojen säilytysaikojen selvittäminen ja muut asiakirjojen arkistointiin ja hävittämiseen liittyvät tehtävät oli annettu heidän pohdittavakseen muun työn ohessa. Kaikki haastateltavat kertoivat jääneensä tehtävässään jokseenkin yksin. Kokemusta vahvistivat puutteelliseksi jäänyt perehdytys, vähäinen vuoropuhelu muiden työntekijöiden ja arkistonhoitajien kanssa ja siitä seuranneet epävarmuuden tunteet erityisesti asiakirjojen hävittämisen yhteydessä. Myös muusta toiminnasta fyysisesti erillään ja unohdetuina olleet arkistotilat saivat tehtävän tuntumaan raskaalta.

Kuitenkin haastateltavat tunnistivat arkistohoidollisiin tehtäviin liittyvän vastuun ja pitivät asiakirjahallintaa ja asiakirjahallinnan kehittämistä tärkeänä osana organisaation ydintoimintaa. Muun työyhteisön asenne arkistoja kohtaan koettiin sen sijaan päinvastaiseksi, mikä nosti esiin turhautumisen ja väsymyksen tunteita.

Positiivisena asiana haastateltavat pitivät sitä, että heillä on tarvittaessa aina ollut mahdollisuus osallistua organisaation ulkopuolella järjestettyyn koulutukseen. Tutkimusaineistoa kerätessä viimeisimmästä koulutuk-

sesta oli kuitenkin jokaisen kohdalla ehtinyt kulua aikaa. Jos alan opinnoista ja kursseista olikin ollut hyötyä, sitä ei haastattelujen aikana juuri-kaan tuotu esille vaan painotettiin enemmän arkistonhoitajan aktiivista tiedonhankintaa ja tekemisen ja mahdollisten virheiden kautta oppimista. Sosiaalinen oppiminen mainittiin työsuhteen alkua ja perehdytysvaihetta kuvailtaessa, mutta sen tarve ei haastatteluissa muuten korostunut. Arkistotyötä kuvailtiin yksinomaan käytännönläheisestä ja yksin tekemisen näkökulmasta. Asiakirjojen arvonmäärityksen ideologisuuteen tai arkistonhoitajan rooliin arkistonmuodostajan edustajana, tiedon portinvartijana tai muuna vallankäyttäjänä ei otettu kantaa.

Ensimmäisiä kertoja asiakirjojen seulonnan parissa kuvailtiin monisanaisesti ja tunnepitoisesti. Erityisesti seulomattomien asiakirjojen määrä ja niiden yllättävät säilytystavat olivat jääneet haastateltavien mieleen. Lopulta kaikki haastateltavat totesivatkin, että mikään perehdytys tai koulutus ei olisi voinut riittävästi valmistaa heitä asiakirjojen taannehtivaan seulontaan. Lisäksi mainittiin, ettei asiakirjoja voi seuloa kuka tahansa: arkistonhoitajalta vaaditaan paljon huolellisuutta ja määrätietoisuutta sekä syvällistä ymmärrystä organisaation tehtävistä ja niissä syntyvistä asiakirjoista. Myös viranomaisten antamista seulontapäätöksistä ja säilytysaika-suosituksista on haastateltavien mukaan hyvä olla tietoinen – tosin he kertoivat itse hyödyntävänsä arkistoviranomaisten säilytysaikaohjeistuksia suhteellisen harvoin tai ei lainkaan.

Arkistoviranomaisten määräykset ja ohjeistukset koettiin poikkeuksetta vaikeaselkoisiksi. Yksi haastateltava epäili ohjeistusten paikkansapitävyyttä, toinen omaa tulkintaansa niistä ja kolmas paljasti olevansa turhautunut siihen, miten lisäohjeistuksia joutuu usein odottamaan suhteettoman kauan. Neljäs kertoi hallussaan olevan aineiston olevan pääsääntöisesti pysyvästi säilytettävää eikä siten kokenut tarvitsevänsä ohjeistuksia. Tapausorganisaation vanhentuneita arkistonmuodostussuunnitelmia ei mainittu haastattelujen aikana lainkaan ja haastateltavat arvelivatkin, että he eivät luultavasti hävitä säilytysajan ylittäneitä asiakirjoja ja pohdi säilytysaikoja niin usein, kuin siihen olisi tarvetta. Taannehtivan seulonnan ja

aineiston määrällisen hallinnan sijaan vastauksissa korostuivat asiakirjojen kerääminen, arkistointi ja luettelointi sekä asiakirjojen loogisen ja pysyvän luokittelun merkitys onnistuneessa tiedonhaussa.

Neljästä haastateltavasta kahdella oli kokemusta massiivisista seulonta-projekteista, joiden taustalla olivat vaikuttaneet silloiset organisaatiomuutokset ja tarpeet arkistojen muuttamisesta uusiin tiloihin. Sittemmin asiakirjojen taannehtivan seulonnan ja arvonmäärityksen koettiin organisaatiossa hidastuneen ja vähentyneen merkittävästi. Tästä syystä mahdollisia ongelmatilanteita asiakirjojen arvonmäärityksessä ei juuri-kaan mainittu. Eniten viitattiin yksittäisten asiakirjojen kontekstin selvittämiseen ja siihen, kuinka aikaa vievää ja turhauttavaa selvitystyö pahimmillaan on. Myös arkistoviranomaisten ohjeistusten tulkitseminen ja soveltaminen käytännössä koettiin hankalaksi.

Yksi haastateltavista esitti huolensa siitä, ettei hän aina tiedä, mitä asiakirjoja vastuualueilla hävitetään. Loput puolestaan pahoittelivat sitä, ettei heillä ole riittävästi sellaista tietämystä, jolla voisivat jouduttaa oman saati muiden vastuualueiden seulontatyötä. Arkistonhoitoon liittyvän vuorovai- kutuksen puuttuminen tai vähyys vastauksissa korostui. Haastateltavat kertoivat kysyvänsä asiakirjojen säilytysaikoihin neuvoa muualta vähän jos lainkaan, ja että neuvoa ei kysytä heiltäkään kuin satunnaisesti.

Vastauksissa arkistonhoitajien työ näyttäytyi yksinäisenä ja ongelmanrat- kaisutilanteet siitä syystä problemaattisina. Seulontatyö omalla vastuualu- eella oli jäänyt vähäiseksi. Lisäksi haastateltavat eivät olleet tietoisia siitä, millainen arkistojen tilanne ja asiakirjojen seulonnan tarve oli haastatte- lujen aikana muilla vastuualueilla. Myös erilaisten operatiivisten tietojär- jestelmien paljous herätti heissä epävarmuuden tunteita.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että tiedon jakamista ja yhteistyötä organisaation sisällä täytyy lisätä, jotta asiakirjojen arvonmääritykseen ja paperiaineistojen hallintaan saadaan yhteinen linja ja selvyys. Ongelmati- lanteen ratkaiseminen tukihenkilön avulla koettiin asiakirjojen arvonmää-

rityksessä kaikkein tehokkaimmaksi ja helpoimmaksi tavaksi toimia. Laajempaa yhteistyötä, kuten työryhmässä toimimista, ei haastattelujen aikana toivottu tai ehdotettu - päinvastoin se koettiin aikaa vieväksi ja turhauttavaksi lähestymistavaksi vastualueiden tehtävien erilaisuuden vuoksi.

Tutkimustulokset osoittivat, että vuorovaikutusta hyödynnetään tapausorganisaatiossa asiakirjojen arvonmäärityksessä ja seulomaan oppimisessa varsin vähän. Tiedon jakamisen syklissä arkistonhoitajan osuus korostuu, mutta tasavertainen vuorovaikutus työyhteisön, organisaation ja arkistonhoitajan välillä on puutteellista. Haastateltavien vastauksista voidaan päätellä, että keskusteluyhteyden hylkääminen on usein tietoinen valinta - vuorovaikutuksessa mahdollisesti ilmeneviä eriäviä mielipiteitä ja muita ristiriitoja pidetään vaikeina, sillä asiakirjojen hävittämispäätöstä ei voida pitää luotettavana eikä hävittämistä tehdä, jos säilytysajasta ei päästä yksimielisyyteen.

Epävarmuus asiakirjojen tunnistamisessa ja arvonmäärityksessä on läsnä aina, tehdään työtä sitten yksin, työparin kanssa tai ryhmässä. Vastauksista käy ilmi, että itsenäisen tiedonhankinnan lisäksi seulontaan toivotaan lisätukea säännöllisistä seulontarutiineista ja yhdessä sovituista säilytysajoista. Vaikka tapausorganisaation asiakirjojen seulonnan sosiaalinen ulottuvuus onkin pieni, jo hyvin vähäinen vuorovaikutus ja palaute voi haastateltavien mukaan rohkaista arkistonhoitajaa työssään eteenpäin. Lopulta vuorovaikutus ja yhdessä tekeminen koetaan sittenkin pääsääntöisesti positiivisena asiana.

Toistaiseksi tapausorganisaatiossa arvonmäärityspäätöksen syntymiseen vaikuttavat eniten arkistonhoitajan oma tietämys, näkemys tai arvaus. Eniten hyödynnetään lähimpien työkavereiden tietämystä ja vasta sitten, jos lainkaan, tulkitaan organisaation toimintatapaohjeita ja arkistoviranomaisten määräyksiä. Jonkin verran arkistohoidossa korostuvat mikro-

seulonnalle ominaiset piirteet, kuten asiakirjan sisällön ja muodon tarkastelu. Asiakirjakopioita hävitetään enemmän kuin kokonaisia asiakirjasarjoja.

Koska tiedontarve syntyy lähtökohtaisesti organisaation toiminnasta ja strategiasta ja varsinainen tiedonhankinta ja tiedon jakaminen tapahtuu yksilötasolla, voidaan päätellä, että erilaiset tapausorganisaatioon juurtuneet toimintatavat ja asenteet arkistoja kohtaan eivät ole varsinaisesti rohkaisseet haastateltavia tiedonhankintaan, mikä on edelleen hidastanut asiakirjojen taannehtivaa seulontaa.

Tutkimustulokset osoittivat, että vähäinen vuorovaikutus ja puutteellinen tietämyksenhallinta heijastuvat lopulta aina päätearkistoon, jossa organisaation asiakirjoille ei enää löydykään loogista paikkaa ja järjestystä. Tämän seurauksena asiakirjojen arvonmääritys voi hankaloitua huomattavasti tai jäädä kokonaan tekemättä.

Hyvän arkistotyön perustana voidaan pitää arkistonhoitajien riittävää ja säännöllistä koulutusta, jolla heitä kannustetaan soveltamaan arkistoviranomaisten antamia ohjeistuksia ja määräyksiä omassa työssään ja pohtimaan ja kyseenalaistamaan asiakirjojen sisältämiä merkityksiä osana suurempaa arkistokokonaisuutta. Lisäksi asiakirjojen säännölliseen seulontaan ja arkistonhoitajien ongelmanratkaisutaitojen tukemiseen voidaan pyrkiä lisäämällä avoimuutta ja vuoropuhelua organisaation sisällä ja korostamalla yhtenäisen asiakirjahallinnan tärkeyttä osana organisaation muuta toimintaa.

7 POHDINTAA

Koska vuorovaikutus ja positiivinen palaute tukevat työssä kehittymistä, lisäävät itsevarmuutta ja kannustavat reflektiiviseen tiedonhankintaan, on hyvä pohtia, millaisia uusia tietämyksenhallinnan työkaluja voidaan organisaatioiden käyttöön tarjota tai mitä vanhoista työkaluista jatkojalostaa esimerkiksi tietojohdamisen kehitystyöhön, jotta arkistonhoitajien ammattitaidon taso säilyy vähintään riittävänä.

Myös tulevaisuuden tutkimuksessa voidaan lähteä moniin eri suuntiin. Terry Cook, Richard Cox ja Helen Samuels ovat airueita kentällä, jossa pohditaan seulonnan edistämistä ajatuksen ja käytännön asteella. Niin ikään Kimberly Doris Andersonin tavoitteena on kehittää toimiva ja menestyksellinen pedagoginen strategia, jolla ohjataan ja tuetaan arkistonhoitajien ongelmanratkaisukykyä. Haasteena on, että tarve seulontaan ei tule vain arkistonhoitajilta itseltään vaan rajoja ja tavoitteita asettavat myös instituutiot ja arkistonmuodostajat itse.

Suomalaisessa asiakirjahallinnon kentässä tärkein keskustelu asiakirjojen taannehtivasta seulonnasta ja sen kehittamisestä käydään yhä organisaatioiden sisällä. Vaikka arkistoviranomaiset antavatkin säännöllisesti uusia seulontapäätöksiä, asiakirjahallintaa koskevat aloitteet, tulkinnot ja taustalla vaikuttavat tietämyksenhallintatavat, toimintastrategiat ja visiot ovat lähtökohtaisesti organisaatioiden vastuulla.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi informaatio-tutkimuksessa tietämyksenhallinnan ja organisationaalisen oppimisen ja tietojohdamisen tutkimuksessa. Aiheen jatkotutkimus on mielekästä, jos riittävän laajalla tutkimusaineistolla voidaan osoittaa selvästi, millaista vuorovaikutuksen toimintamallia ja tietämyksenhallinnan kulttuuria organisaatioissa kannattaa tavoitella, jotta asiakirjahallinnan tukeminen ja asiakirjojen taannehtiva seulonta olisi jatkossa tehokkaampaa.

LÄHTEET

Anderson, K. D. 2011, *Appraisal Learning Networks: How University Archivists Learn to Appraise Through Social Interaction.* University of California, Los Angeles. Saatavilla: <http://proquest.umi.com/pqdlink?did=2534153451&Fmt=7&clientid=79356&RQT=309&VName=PQD>

Arkistolaki, Suomen asetuskokoelma 23.9.1994/831. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831> (viitattu 27.3.2017).

Arkistolaitoksen seulontastrategia 17.12.2012. Saatavilla: <http://www.arkisto.fi/uploads/Arkistolaitos/Tehta%CC%88va%CC%88t%20ja%20toiminta/Seulonta/SEULONTA STRATEGIA-17-12-2012.pdf> (viitattu 27.3.2017).

Bearman D. & Duff W. 1996, "Grounding Archival Description in the Functional Requirements for Evidence", *Archivaria* 41: 275-303.

Blackler, F. 1995, "Knowledge, Knowledge Work and Organizations: An Overview and Interpretation", *Organization Studies* 16 (6): 1021-1046.

Blair, D. C. 2002, "Knowledge management: Hype, hope, or help?" *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 53 (12): 1019-1028.

Byström, K. & Järvelin, K. 1995, "Task complexity affects information seeking and use", *Information Processing & Management* 31 (2): 191-213.

Choo, C. W. 2002, "Sensemaking, Knowledge Creation, and Decision Making", *The Strategic Management of Intellectual Capital and Organizational Knowledge.* Toim. Chun Wei Choo ja Nick Bontis. Oxford University Press, New York.

Cook, S. D. N. & Brown, J. S. 1999, "Bridging epistemologies: the generative dance between organizational knowledge and organizational knowing", *Organization Science*, 10 (4). Saatavilla: http://www.cornwin.com/upm-data/9926_039585Ch03.pdf

Cook, T. 1992, "Documentation Strategy", *Archivaria* 34 (1): 181-191.

Cook, T. 1997, "What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift", *Archivaria* 43: 17-63.

Cook, T. 2001, "Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts", *Archival Science* 1: 3-24.

Couture, C. 2005, "Archival appraisal: A status report", *Archivaria* 59: 83-107.

Cox, R. J. 2000, "Managing Records As Evidence & Information", Greenwood Publishing Group, Inc.

Craig, B. 2004, "Archival Appraisal: Theory and Practice", München, K.G. Saur.

Daines III, J. G. 2013, "Processing Digital Records and Manuscripts", *Archival Arrangement and Description*. Toim. Christopher J. Prom ja Thomas J. Frusciano. The Society of American Archivists, Chicago.

De Michelis, G. 2001, "Cooperation and Knowledge Creation", *Knowledge Emergence: Social, Technical, and Evolutionary Dimensions of Knowledge Creation*. Toim. Ikujiro Nonaka ja Toshiniro Nishiguchi. Oxford University Press, New York.

Duranti, L. 2010, "Concepts and principles for the management of electronic records, or records management theory is archival diplomatics", *Records Management Journal* 20 (1): 78-95.

Garrick, J. 1998, *Informal learning in the workplace: unmasking human resource development*. Routledge, London; New York.

Greene, M. A. 2002, "The power of meaning: the archival mission in the postmodern age", *American Archivist* 65 (1): 42-55.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi Kansallisarkistosta ja arkistolain muuttamisesta, HE 191/2016. Saatavilla: <http://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160191> (viitattu 1.1.2017).

Henttonen, P. 2004, "Arkistotiede suomalaisessa kontekstissa. Terminologia ja käsitteellisiä ongelmia: evidence, accountability, continuum ja capture", *Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 9. Arkistoyhdistys, Helsinki.

Henttonen, P. 2015, *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Avainkustannus, Helsinki.

Hicks, R. C. et al 2006, "The five-tier knowledge management hierarchy", *Journal of Knowledge Management* 10 (1): 19-31.

Hirsjärvi S. & Hurme, H. 2011, *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.

Huysman, M. & de Wit, D. 2002, *Knowledge sharing in practice*. Kluwer Academic Publishers.

Hytönen, T. 2005, "Työyhteisön tiedonkulkuun vaikuttavia tekijöitä. Tapaustutkimus tietotyöläisten tietämyksenhallinnasta", Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitos, Jyväskylä. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12986/URN_NBN_fi_jyu-2006257.pdf?sequence=1

Ingwersen, P. & Järvelin, K. 2005, *The Turn: Integration of Information Seeking and Retrieval in Context*. Springer, Dordrecht.

JHS 152, *Prosessien kuvaaminen*. JUHTA – Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta. Julkaistu 13.12.2002, versio 5.10.2012. Saatavilla: <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS152/JHS152.pdf>

JHS 156, *Asiakirjojen ja tietojen rekisteröinti sähköisen asiainnin ja asiankäsittelyn tiedonhallinnassa*. JUHTA – Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta. Julkaistu 8.6.2004, versio 5.10.2012. Saatavilla: <http://docs.jhs-suositukset.fi/jhs-suositukset/JHS156/JHS156.pdf>

Kuhlthau, C. C. 1993, *Seeking Meaning. A process approach to library and information services*. Ablex, New Jersey.

Kuhlthau, C. C. 1999, "The role of experience in the information search process of an early career information worker: perceptions on uncertainty, complexity, construction and sources", *Journal of the American Society for Information Science* 50 (5): 399-412.

Lloyd, A. 2010, "Lessons from the workplace: Understanding information literacy as practice", *Practising Information Literacy: Bringing Theories of Learning, Practice and Information Literacy Together*. Toim. Annemaree Lloyd ja Sanna Talja. Wagga Wagga, N.S.W.: Centre for Information Studies, Charles Sturt University.

Lybeck, J. et al 2006, "Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja", *Arkistolaitoksen toimituksia 2*, Arkistolaitos, Helsinki.

Lämsä, R. 2012, "Ammattilaisten näkemykset asiakirjallisen tiedon arvonmäärittämisestä", Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Informaatiotieteiden yksikkö, Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/83448>

Ma, F. 2015, *Information communication*. Morgan & Claypool Publishers Series, Synthesis Lectures on Information Concepts, Retrieval, and Services 41.

Madhu, C. R. et al 2010, "Collaborative Information Behavior: Exploring Collaboration and Coordination during Information Seeking and Retrieval Activities", *Collaborative Information Behavior: User Engagement and Communication Sharing*. Toim. Jonathan Foster. Hershey, New York.

Mäenpää, M. 1994, "Arkistoinnisten supistamiskomitea maamme seulontakäytäntöjen ja -periaatteiden luojana", *Arkistoyhdistyksen julkaisuja*. Arkistoyhdistys, Helsinki.

Niiniluoto, I. 1996, *Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsitteanalyysi*. 5. täydennetty painos. Edita: Helsinki.

Nonaka, I. 1994, "A dynamic theory of organizational knowledge creation", *Organizational Science* 5 (1): 14-37.

Nonaka, I. et al 2001, "A Conceptual Framework for the Continuous and Self-transcending Process of Knowledge Creation", *Knowledge Emergence: Social, Technical, and Evolutionary Dimensions of Knowledge Creation*. Toim. Ikujiro Nonaka ja Toshiniro Nishiguchi. Oxford University Press, New York.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015, "Arkistolakityöryhmän muistio", *Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä* 2015:3. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75198/tr03.pdf?sequence=1> (viitattu 27.3.2017).

Orlikowski, W. J. 2002, "Knowing in practice: Enacting a collective capability in distributed organizing", *Organization Science* 13 (3): 249-273.

Peltokangas, P. 2015, "Yhteiskuntatieteilijöiden informaatiokäyttäytyminen: näkökulmana yhteistoiminnalliset informaatiokäytännöt", Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Informaatiotieteiden yksikkö, Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/97292>

Peltola, T. 2015, "Arkistotyön muutos ja muutoksen kokeminen 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Tapaustutkimus arkistomassoista, teknistymisestä ja asiantuntijuudesta", Väitöskirja, Tampereen yliopisto, Informaatiotieteiden yksikkö, Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/browse?value=Peltola%2C+Tiina&type=author>

Pohjola, M. & Hakala, P. 2003, *Arkistot kuntoon. Tieteellisten seurojen arkistokäsikirja. Arkivhandbok för de vetenskapliga samfundet*. Tieteellisten seurojen valtuuskunta, Helsinki.

Poikela, E. & Poikela, S. 2005, "The strategic points of problem-based learning", *PBL in context*. Toim. Esa Poikela ja Sari Poikela. Tampere University Press, Tampere.

Poikela, E. 2008, "Miten informaatio muuntuu osaamiseksi?" *Informaatio, lukutaito ja oppiminen*. Toim. Eero Sormunen ja Esa Poikela. Tampere University Press, Tampere.

Rastas, P. 1983, "Arkistohallintoa sata vuotta sitten", *Arkistoyhdistyksen julkaisuja*. Arkistoyhdistys, Helsinki.

Rastas, P. 1999, "Valtionarkistosta Kansallisarkistoksi. 130-vuotta arkistolaitoksen historiaa", *Arkistoyhdistyksen julkaisuja*. Arkistoyhdistys, Helsinki.

Roe, K. D. 2005, *Arranging and Describing Archives and Manuscripts*. The Society of American Archivists, Chicago.

- Samuels, H. W. 1986**, "Who Controls the Past?" *American Archivist* 49 (2): 109-124.
- Santamaria, Daniel A. 2013**, "Designing Descriptive and Access Systems", *Archival Arrangement and Description*. Toim. Christopher J. Prom ja Thomas J. Frusciano. The Society of American Archivists, Chicago.
- Savolainen, R. 2010**, "Tiedonhankintatutkimuksen lähtökohtia", *Ote informaatiosta. Johdatus informaatiotutkimukseen ja interaktiiviseen mediaan*. Toim. Sami Serola. BTJ Kustannus, Helsinki.
- Savolainen, R. & Kari, J. 2008**, "Tiedonkäytön ja oppimisprosessin yhteyksistä - Informaatiotutkimuksen näkökulma", *Informaatio, lukutaito ja oppiminen*. Toim. Eero Sormunen ja Esa Poikela. Tampere University Press, Tampere.
- Schaefer, S. & Bunde, J. M. 2013**, "Standards for Archival Description", *Archival Arrangement and Description*. Toim. Christopher J. Prom ja Thomas J. Frusciano. The Society of American Archivists, Chicago.
- Senge, P. 2006**, *The fifth discipline: the art and practice of the learning organization*. Currency Doubleday.
- SFS-ISO 15489-1, Tieto ja dokumentointi. Asiakirjahallinto. Osa 1: Yleistä.** Vahvistettu 15.5.2007. Suomen standardisoimisliitto SFS, Helsinki.
- Suorsa, A. 2012**, "Vuorovaikutuksen käsite tiedon luomisen nykytutkimuksessa", [Concept of Interaction in contemporary research of knowledge creation], *Informaatiotutkimus* 21 (1). Saatavilla: <http://ojs.tsv.fi/index.php/inf/article/view/5141/4631>
- Tuomi, I. 1999**, "Data is more than knowledge: implications of the reversed knowledge hierarchy for knowledge management and organizational memor", *Journal of Management Information Systems* 16 (3): 103-117.
- Usher, R. 2009**, "Experience, pedagogy, and social practices", *Contemporary theories of learning: learning theorists ... in their own words*. Toim. Knud Illeris. London and New York, Routledge.
- Valtonen, M. R. 2005**, "Tapaustutkimus poliisin esitutkinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnan näkökulma", *Arkistoyhdistyksen julkaisuja* 10. Arkistoyhdistys, Helsinki.
- Valtonen, M. R. 2015**, "Arvonmääritys. Monitahoinen tehtäväkenttä", *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Toim. Pekka Henttonen. Avainkustannus, Helsinki.
- Wang, P. 2011**, "Information behavior and seeking", *Interactive Information Seeking, Behaviour and Retrieval*. Toim. Diane Kelly ja Ian Ruthven. Facet Publishing, Lontoo.

Wenger, E. 2009, "A social theory of learning", *Contemporary theories of learning: learning theorists ... in their own words*. Toim. Knud Illeris. London and New York, Routledge.

Voutilainen, T. 2015, "Arvonmääritys. Arvonmäärityksen teorioita ja suuntauksia", *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Toim. Pekka Henttonen. Avain-kustannus, Helsinki.

LIITE

Haastattelukysymykset

1. Miten päädyitte työskentelemään asiakirjahallinnon ja arkistotoimen tehtäviin?
2. Millaista arkistojen seulontaan liittyvää opetusta olette saaneet opintojenne aikana/työnne ohessa?
3. Kertokaa ensimmäisestä seulontakokemuksestanne. Seuloitteko aineistoa yksin, työparin kanssa vai ryhmässä? Millaisesta aineistosta oli kyse? Millaisia ajatuksia ja tuntemuksia seulonta herätti ja miksi?
4. Milloin viimeksi seuloitte asiakirjoja? Seuloitteko aineistoa yksin, työparin kanssa vai ryhmässä? Millaisesta aineistosta oli kyse? Millaisia ajatuksia ja tuntemuksia seulonta herätti ja miksi?
5. Mitä asiakirjojen arvonmääritys mielestänne tarkoittaa ja missä yhteydessä sitä tarvitaan?
6. Mitä ohjeistuksia hyödynnätte ja/tai minkä perusteella päätätte, mitkä asiakirjat päätyvät arkistopoistoon ja mitkä jäävät arkistoon?
7. Mistä tiedätte seuloneenne asiakirjoja oikein?
8. Jos epäröitte asiakirjojen arvonmäärityksessä, mitä teette ja/tai keneeltä kysytte neuvoa?
9. Missä arvonmääritystilanteissa hyödynnätte yhteistyötä organisaatiossanne? Millä tavalla yhteistyö ilmenee?
10. Keitä osapuolia seulontaprosessiin organisaatiossanne/vastuualueellanne yleensä osallistuu ja miten roolit työn edetessä jakautuvat?
11. Millaisia etuja koette vuorovaikutuksesta olevan taannehtivassa seulonnassa?
12. Millaisia haittoja koette vuorovaikutuksesta olevan taannehtivassa seulonnassa?
13. Mitä asiakirjojen taannehtivaan seulontaan liittyvää olisitte erityisesti halunneet tietää jo opintojenne aikana tai uranne alussa?

14. Millä tavalla kuvailisitte asiakirjojen seulontaa asiasta tietämättömälle?

15. Millä tavalla omasta mielestänne opitaan seulomaan asiakirjoja?

16. Kenelle asiakirjojen seulontaan liittyviä tehtäviä voidaan mielestänne antaa?

17. Mitä muuta tulee mieleenne taannehtivasta seulonnasta?

Vapaata keskustelua.